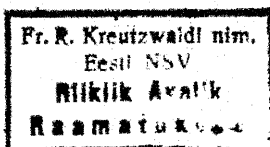

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMEKOND :

**J. Aavik, M. J. Eisen, V. Grünthal, J. Jõgewer,
A. Jürgenstein, M. Kampmann, A. Kitzberg, J. Luiga,
W. Reiman, J. Tõnisson**

1913

Kaheksas aastakäik

Nr. 12

Eesti Kirjandus nr. 12.

Sisu:

K. Leetberg, Keele rikastamisest.

M. K a m p m a n n, Impressionistlik uusromantismus mujal ja meil.
Taga-Pärnu talurahva testamendid.

Kirjanduse ülevaade:

K. A. Hindrey, Ferdinand Karlson: „Kalevipoeg ja Sarvik“.

A. J ü r g e n s t e i n, Anton Hansen: Vanad ja noored. Kolm novelli.

„ O. Luts: „Kapsapää“, „Ärimehed“, „Pärijad“.

J. J õ g e w e r, August Strindberg: Punane tuba.

„ Peeter Rubel: Meie nooresoo vaimlisest mur-
rangust.

„ Gabriele D'Annunzio: Roosi romaanid. Süütu.

„ Theodor Fontane: Abielurikkuja.

H. K o p p e l, Dr. med. P. Hellat: „Tervise õpetus.“

F. E d e r b e r g, Rikutud Eesti keelest.

F. K u h l b a r s, Mõni sõna koha- ning suguharunimedest.

Bibliografia: a) raamatud, b) Eesti ajakirjandus.

Keele rikastamisest.

Kirjutanud **K. Leetberg.** 1)

Kui õnnis Dr. Hermann veel elas ja Eesti keelest kõneles, siis tema pani ikka suurt rõhku selle peale, et Eesti keel on rikas keel ja tõi näitusi Eesti keele sõnade rohkusest, kus Eesti keel teiste keelte ühe sõnale kaks ja kolm võis vastu panna, näit. kolm sõna: juus, karv, jõhv, kus sakslastel ja venelastel ainult üks on: Haar, волосъ. Ja mitte ainult sõnades, ka sõnade muutmises oli meie keel rikkam kui mõnigi muu. Inglise ja Prantsuse keeles ei ole näituseks nimesõna muutmist ülepea olemasgi, kuna meie igast nimesõnast 15 isekuju sünnitame. Nõnda seletas õnnis Hermann.

Praegusel ajal seletatakse teiselt poolt ja kaebatakse valjuste, et Eesti keel on vaene keel, ei jõua kõiki mõtte peensusi ära kanda, ei jõua kõike ära ütelda, mis haritud inimesel ütelda oleks, on sõnadest puudu ja sõnakujudest puudu, ja tuuakse ka näitusi sõnadest ja sõnakujudest, mis teistel keeltel on ja meil mitte ei ole.

Nõnda räägivad need kaks poolt risti üks teise vastu ja sunnivad küsima: kumba see meie keel siis nüüd on, kas rikas või vaene või kuida muidu lugu selle keelerikkusega on. Asi ise on nii tähtis küll, et temast pikemalt rääkida maksab. — Kui meie Hermann'i toodud näitused võtame: karv, jõhv, juus, siis piame küll tunnistama, et siin on Eesti keel sõnade poolest rikkam kui Saksa ehk Vene keel, temal on tõeste teiste ühe sõna asemel kolm. Aga kui küsime, kas tal sest rikkusest palju kasu on, siis saab asi kahtlaseks. Saksa ja Vene keel oma ühe sõnaga võivad sedasama kõik ära ütelda, mis Eesti keel oma kolmepärgi ütleb, ja läbistikku niisama mõnusaste. Kui ka Eesti keel mõnikord vahest oma ütlelemisele isesugust värvi võib anda, mis teised keeled oma ühe sõnaga järel ütelda

1) Autori kirjawiis. Toim.

ei jaksa, siis see kasu ei ole mitte suur. Niisama on lugu ka, kui vastupidise näituse võtame, kus Eesti keel vähemusesse jääb. Võtame esimese ligikonnast. Saksa keelel on hobuse sava jäuks ise sõna kui näituseks koera ja teiste loomade sabade nimetuseks. See on muidugi tema rikkus Eesti keele kõrval, aga siiski selle rikkusega ei jõua ta midagi ära teha, mis Eesti keel oma ühe sõnaga mitte järel teha ei saaks. Olgu veel üks näitus. Prantsuse keeles ei ole seismise sõna olemas, seal võib ütelda ainult: on püsti. See näib ommeti suur puudus olema ja on seda ka nimetatud päris skandaliks kohe. Aga prantslased ise ei teagi, et nad nii vaesed on ja ei räägi mitte halvemine kui teised keeled, ka neid ütlemisi mitte, mis teised seismise sõnaga ütlevad.

Nõnda kui sõnadega, nõnda on ka sõnakujudega. Rohke grammatikalik sõnade muutus ei ole iseenesest veel mitte soovitav keele rikkus. Niisugune rikkus on sage-daste enam takistuseks kui kasuks. Meie ütleme: *pilt on ilus*, aga mitme arvus: *pildid on ilusad*. Aga Saksa keel ütleb ühe arvus ja mitme arvus üht moodi ilma omaduse sõna muutmata: das Bild ist schön, die Bilder sind schön. Eesti keel on rikkam, aga Saksa keel on vabam, sest Eesti keele rikkus on siin temale ainult raskuseks, kasu ei ole temast siin mitte sugugi: keele ideaal selles tükis on Saksa keel, ja siin võivad teised keeled Saksa keele „vaesuse“ peale ainult kadedad olla. Eesti keelest veel rikkam on Vene keel: я красивъ, красива, красиво, красивый, красивая, красивое, мы красивы, красивые, красивыя — üheksa isekuju Saksa ühe vastu.

Võtame omaduse sõna nimesõna kõrval. Siin on Vene keeles 36 isekuju: добрый отецъ, добрая мать, добрую мать, добрымъ отцамъ j. n. e. Inglis keel ja Ungari keel selle vastu ei muuda omaduse sõna nimesõna kõrval ülepea mitte ja ei ütle oma asja mitte halvemine kui Vene keelgi. Mis kasu temal oma 36-est isekujust siis on? Inglis keel ja Ungari keel on siin keele ideaal. — Meie Eesti keel oli kord kõige paremal teel ka selle ideaali poole jõudmas, aga seal tulid targad mehed ja sundisid keele jälle vana maha jäetud radadele tagasi. Meie ütleme: *armsa vennaga, armsa vennata, armsa vennani*, ja ütleme ka: *armsa vennale, armsa vendade, armsalt vendadelt* j. n. e. Aga see keelati ära ja kästi rääkida: *armsale vennale, vanade kanade, kenade munade, tarkade tööde toimetusel* j. n. e. ja arvati sellega keelele tea kui

suurt head tegema¹⁾. Ja praegu on mehi, kes arvavad, et keel seda parem tuleb, mida enam sõnadele ilmaaegseid silpiseid ja lõppuseid otsa pannakse. Meil on nimelt üks osa atribuutiseid, mis ikka ilma muutmata tarvitatakse: *vale jutt, ise asi, loodis sein, tähtis taevas, inglis tina, abstrakt sõna, modern kirjandus*; niisama kesksõnad ehk partitsipid: *tehtud töö, söönud loom, söömata mees, nägemata käsi*. Neid muutmata sõnu on nüüd keele „rikastamiseks“ muutma hakatud ja kirjutatakse (mõned räägivad ka, veider on kuulda): *valed jutud, valede juttude, modernis kirjanduses, tehtuid asju, tehtute asjadega, söönutele loomadele, söömatuid mehi* j. n. e. Mitte unustada oma sõna täielikku muutmist: „*omadesse igavestesse hoonetesse*“.

Niisugust ilmaaegust rikkust on keeltes paljugi veel olemas, ühel üht, teisel teist. Ma nimetan ainult veel vahetegemist sugude vahel, mis meie keel õnneks mitte ei tunne. Siin on Inglis keel targaste teinud ja sugude vahest ainult nii palju järele jätnud, kui temast keelele tõeste kasu on: ise asesõnad meesterahva ja naisterahva kohta: *he* ja *she* (Saksa keeles *er* ja *sie*). Kõik muu vahetegemine on maha jäetud. Aga Vene keel selle vastu teeb vahet koguni ajasõna muutmises: *я читаль, читала, читало*: kes ütleb, et ta midagi tegi, peab seal kõrvas ka veel meelega tuletama, kas ta meeste või naisterahvas on. Selle sarnast on ka Prantsuse keeles: *je suis venu, venue; je suis heureux, heureuse*. Õnni meile, et meil seda rikkust ei ole.

Meie näeme siis, et sõnade ja sõnakujude rohkus isenesest veel mitte soovitav keele rikkus ei ole ja Hermannil ei olnud õigus sõnade pealiskaudse arvu järele kohe keele rikkusest otsust teha.

Aga kuida on nende teistega, kes kaebavad, et keel vaene on? Nende kurtmises on osa tõtt — tunnistame seda kohe hakatuses ära. Lugu on see, et meie keel piab praegu äkitselt niisugustest asjadest rääkima, millest ta enne mitte rääkinud ei ole. See on siis väga arusaadav, et temal mitte sõnu ja ütlemissi nende uute asjade äraütlemiseks käepärast ei ole, nõnda kui teistes keeltes, mis neist asjadest juba sajad aastad otsa räägivad. Puudus on siin tõeste olemas, aga see on loomulik puudus, mis pärast isenesest ära kaub, kui aega saame neist asjadest

1) Kätte on saadud seda, et keeletundmus on araks tehtud. Emme tundus: *vana inimesele, vana inimete* õige olema, nüüd ei tundu need õiged olema ega need, mis nende asemele soovitakse: *vanale inimesele, vanade inimete* ka mitte. Kui neid viimasid veel 30 aastat tarvitame, ehk saavad siis nemad omaks. Aga mis oleksime siis sellega võitnud?

rääkida. Sest võerastes keeltes ei ole need meil puuduvad sõnad jo ka mitte väljast kingitud, vaid on elavast keeletarvitusest ise saanud. Meil kaebatakse, et ei ole niisuguse tähendusega sõna kui Saksa „Eindruck“, ja vaieldakse kõvad vaidlemised, kas piab ütleva „mulje“ või „muljend“ või veel kudagi. Ja mis tähendab siis „Eindruck“? Astu jalaga muda sisse, see mudajalg, mis järele jääb, see on „Eindruck“. Aga keegi osav keelemees on sõna nõnda tarvitnud, et ta uues tähenduses kuuljatele on meele jäänud. Nõnda saaksid sõnad ka meil sündima. Aga see võtaks aega, meil aga tundub sõnu praegu tarvis olema. Sellepärast on siis veel üks kergem ja lühem tee leitud, mis ka näib sihile viima: võetakse miskisugune enne olemata sõna ja hakatakse teda lihtsalt selle ehk teise võera keele sõna tähenduses tarvitama sess lootuses, et kui teda kaua nõnda tarvitatakse, siis soovitud tähendus temale ükskord ikka külge jääb. Seda teed on meil juba kaua käidud ja nõnda keelt „rikastatud“. Asja plaanilik ülevõtja oli Grenzstein, kes 1884. a. 1600 oma ja teiste loodud uut ja võerast sõna raamatuks kogus ja tarvitusele soovitas. Sealt peale on keele rikastamine vahetpidamata edasi kestnud. Suuremad sõnasepad peale Grenzsteini on Tõnisson ja Noor-Eesti mehed. Aga ime lugu see, et mida enam keelt rikastatakse, seda ägedamaks lähevad kaebtused, et keel ikkagi veel vaene on. Nüüd kõige viimaks tuleb J. Aavik ja seletab, et meie Eesti keelega, nagu ta praegu on, midagi head ja mõnusat kirjutada ülepea mitte võimalik ei olla. Nii vaene olla meie keel ja sellepärast olla praeguse aja töö ainult keelt kohendada ja rikastada. Alles siis kui meie oleme keele ära rikastanud, võivat pärast meid teised tulla, kes selle meie rikastatud keelega siis jäädavaid mõtte- ja luuletöösid teha võivat. Nii suure enese alanduseni oleme jõudnud! Ja J. Aavik ise teeb ka kavala plaani, mis, kui teda teuks teha, meie keele tõeste rikkamaks teeks kui ükski teine keel. (Ma ütlen siin vahele: mina räägin keele rikastamisest ja uutest sõnadest ja hra Aavikust ka ainult niipikalt, kui tema sellest osa võtab. Hra Aaviku muidusid keeletelestusi olen ikka hea meelega lugenud ja oleksin valmis neid suuremalt jaolt kõiki alla kirjutama, iseäranis tema „pisikesi keelelisi märkusi ajalehtedes). Mina ütlesin, et kui J. Aaviku keelerikastamise plaani saaks teuks teha, siis saaks Eesti keel rikkamaks kui ükski teine keel. Sest see plaan ei taha midagi vähemat kui: võtame teistest keeltest kõik need sõnad, mis neil on ja meil ei ole, omale. Aavik ütleb

küll, et tema tahab esialgu ainult Soomest 500 sõna võtta, aga see on jo iseenesestgi selge, et kui meie kord võtmas oleme, meie siis Soome keele juure piatama ei jää, vaid ka teistest keeltest oma osa ära toome. Sest miks siis mitte? Kui sõna võeras on, eks see ole siis üks kõik, kust ta võetud on, kas oma keele murdest, Soome keelest või mõnest teisest keelest: võeras on ikka võeras. Aavik võtab Soome keelest, sest et tema seda keelt tunneb. Kui teised tulevad, kes teisi keeli tunnevad — praegu meie ei tea arvatagi missugusid — miks meie ei piaks neile ka sedasama luba andma mis Aavikulegi, iseäranis kui nad meile kätte näitavad, kui tarvilikud need sõnad meie — ka pärast Soome sõnu — vaese keele rikastamiseks on? Miks meie ei piaks võtma, kui sõnad nii kergeste võetavad on? Ega meie oma keelele halba ei soovi!

See on liiale aetud, tõsi küll. Aga võtame asja nõndagi, kuda ta praega on ja küsime tõega: Milla meie keel siis viimaks valmis saab? Milla meie seda keelesuppi siis sööma hakkame, mis meile nüüd juba kolmkümmend aastat keedetakse? Milla meie omast keelest elama hakkame, nõnda kui teistel rahvastel kõigil oma valmis keel käes on, kellest nad elavad? Kui meie keel ikka ainult tuleviku keel on, mis alles keeleks saama piab, siis oleme jo praegu ilma keeleta.

Aga ärme laseme ennast petta. See J. Aaviku põhjusmõte, et enne peame keelt tegema, siis alles rääkima hakkama, ei ole õige. Ei ole õige, et kirjandusliku tõusuaja eel ikka keelekohendamise aeg piab käima, et suuri kirjamehi muidu tõusta ei või, kui pisikesed keelemehed neile teed ei tasanda. See ei ole õige — ehk ütleme tasamalt, on ainult niipikalt õige, et iga kirjamehe ajal miskisugune keel ikka olemas on, mis ta eest leiab ja mis muidugi enam ehk vähem haritud ja kohendatud ikka ka on.

Oli Saksa keel enne Luterust — üksikud maakondade murded, ühist kirjakeelt ei olnud. Kes kirjutasid, kirjutasid nõnda kuda sõnad ja hääled suhu tulid, igaüks oma murdes. Seal tuli Luterus, tarvitas seda harimata keelt, mis ta oli rääkima harjunud, otsekoheselt ja ilma parandamata ja ilma rikastamata ja kirjutas kirjad, mis täna päevani, neljasaja aasta pärast, isuga luetakse.

Tuli meil Hornung, tarvitas ilma eelkäijata seda lihtsat, ilma harimata talurahva keelt, mis olemas oli, otsekoheselt, ilma kavaluseta ja ilma rikastamata ja kirjutas meie esimesed jäädavad kirjad, ja kahesaja aasta vanuses

kirjanduses leiame vähe, mis nendele võiksime vääriliseks kõrva panna.

Oli küll ka enne Hornungi keeleparandajaid ja keele rikastajaid. Ja nemad ütlesid ka oma põhjusemõtte ka ilma häbenemata selgeste välja. Nemad ütlesid: Eesti rahvas on rumal rahvas, ei oska ise oma keelt õigeste rääkida. Sellepärast piame meie targemad tema keelt parandama. Ja parandasid siis ka nende keelte järel, mis nemad tundsid, s. o. seekord Ladina ja Saksa keele järel. Ma ei taha neist auusast meestest pikemalt rääkida, vaid nimetan ainult nii palju, et Hornung nende keele parandusi mitte ei tarvitanud, ja et nende oma kirjutused ja keel keelepärast sinna on jäänud, kuhu nad pandi — raamatu kaante vahele.

Oli Goethe Saksa kirjanduses, tarvitas seda keelt, mis eest leidis, muu seas ka neid keelearendusi ja mõnda uut sõna, mis selle aja mees Gottsched oli soovinud. Ta tarvitas neid, et nad olemas olid; kui neid ei oleks olnud, oleks ta teisi tarvitanud. Et temal neid tarvis oli, või et tema tööde väärtus ilma nendeta kriipsu väärt alam oleks olnud, kes julgeb seda kinnitada?

Tunnistame siis, et küll võimalik on ka meiegi vähem haritud keelega ilma uute sõnadeta mõnusaste kirjutada, kes aga oskab, ja et kui kõne mitte mõnus ei tule, seda siis mitte kohe keelele süüks ei pia panema.

Uute sõnade poolistajad vabandavad ennast sagedaste seega, et ega need sõnad kellelegi kahju ei tee: kui sõna hea ei ole, siis keel heidab ta isegi välja, aga teised, mis head on, tulevad keelele otsekoheseks kasuks.

Meie vaatame siis seda kasu ja kahju ligemalt.

Natukene kasu on, seda tunnistame ära: mõned üksikud sõnad saavad tõeste sulaks ja võetakse keelesse vastu teiste sõnadele lisaks. Aga neid on ainult mõned üksikud pika aja peale. Aga kui vastarehningi teeme ja teiselt poolt need sõnad ka arvesse paneme, mis uute sõnade mõjul keelest ära kauvad, siis jääb veel kahtlaseks, kas uute sõnade tegemisega üldine sõnade arvgi suuremaks on saanud. Need ärakaduvad sõnad ei paista silma ja neid ei saa lugeda, aga nad on olemas. Sest keele elu on ikka nõnda, et ühelt poolt tuleb uudist peale, teiselt poolt jääb vana tarvitusest kõrvale ja ununeb ära. Kui nüüd keel palju tähelepanemist uue ja võera peale paneb, siis on loomulik, et ta oma enese sõnatagavara hooletusse piab jätma. Kes ühe silmaga Soome ja Saksa keele peale vaatab, see piab selle silma Eesti keele pealt ära pöörama.

Tihti on soovitud uus sõna niisugune, et ta teise vana sõna asemelt ära ajama otsekohe just piab. Meil on sõna: *jätkama*. See tähendab: miski valmis asjale veel jätku ehk lisa juure panema: rauda jätkama = rauale tükki otsa panema; tööd jätkama = tööle veel lisa otsima, et aega ära täita; kõnet jätkama = lõpule jõudnud kõnet veel edasi venitama. Nüüd tulevad Soome keele tundjad ja hakkavad seda sõna Soome keele tähenduses tarvitama: kõnet jätkama piab olema: kõnet edasi pidama j. n. e. Sõna võib selle uue tähenduse saada ainult siis, kui ta vana tähenduse on ära unustanud, sest mõlemad korruga ei või need tähendused ühel sõnal olla. Ja kui ka sõna viimaks, peale selle kui ta pikad aastad otsa üht ega teist olnud, uue tähenduse peale kindlaks jääb — mis on siis sellega võidetud? Niisama palju kui juure on tulnud, niisama palju on kaduma läinud, ehk veel enam, sest meie oma ütlemised: tööd edasi tegema, kõnet edasi pidama, kirja edasi kirjutama j. n. e. oleme hooletusse jätnud. Aga keelerikastajad kiitleksid, et üks Saksa ja Soome tähendusega sõna on juure tulnud, ja teeksid suure auu sõna ülesvõtjale.

Meil on omaks saamas sõna: *käsitama* ja on juba kindla tähenduse peale (behandeln) kindlaks jäämas. Aga nüüd tuleb hra Aavik, laidab sõna Eesti keele tähenduse ära ja soovib Soome tähendust ja kohe kaks korruga (begreifen ja umfassen). Üteldagu ommeti: mikspärast? ja kus on siin see keele kasu, mille nimel seda tehakse?

Suur hulk uusi sõnu on päris ilmaaegsed, millest keeltele kas mitte sugugi ehk väga vähe kasu on; toome mõned näitused.

Vahend. Mis rikkust meie temast palju juure saame, kui „abinõu“ juba olemas on?

järel aimama ja *jäljendama*, kui väga kohane sõna *järel tegema* juba on, kui ka just mitte päris niisugune kui Saksa ja Soome keeles.

liignema: „ostan kui raha liigneb“. Selle tühja pärast piame uue sõna meelde võtma? Kas meil siin oma sõnu veel vähe oli: kui raha piisab, jätkub, üle jääb, kui üleliigist raha on, ja veel kümme ja kakskümmend teisi ütlemisi.

pigemini = ennem, parem. Kes õige mees julgeb ütelda: „Pigemini olen ilma kui temalt hakkam paluma“? Eks ta ei karda, et kuulja talle küsides otsa vaatab, et mis mees sina siis oled, et nõnda ei räägi kui teised inimesed? Ja kasu? Ja peale selle need neli lühikest silpi, mis

Aavik muidu väga õigete mitte ilusa ei tunne olema. Kas tal, kui „pigemini“ soovis, seda tundmist veel ei olnud?

Teised niisugused ilma kasuta sõnad Aaviku soovitusel oleksid veel: *kalastama, metsastama, helduma, omama, pätuma, siirduma, sukeldama, ennatama, haihtuma, on vajaline* ja teisi veel.

Siia liiki kuuluvad ka need nii moodsad —us-sõnad. „Bebeli kuumaverelisuus viis teda sagedaste valeradadele“, kus „Bebeli kuum veri“ sedasama ütleb ja palju mõnusemast kui see juba rütmuse poolest hirmus: kuumaverelisuus; kooli-õpe-taja-likku-sega“ ütleb kord üks lugupeetud kirjanik; — hädasoovlikkus (kolm, õigem neli rõhuga silpi järestikku); „isamaalsus isamaalikkus = isamaa meel; „metsikkus“ = metsik meel; „vaenulikkus“ = vaenu meel ja palju teisi us-sõnu, kus keel muidu meel-sõnaga nii omaselt ütleb: armu meel, rahu meel j. n. e. Aga kellel on aega nende peale mõelda, kui kerged —us-sõnad nii käepärast on?

Palju oleks juba võidetud, kui ainult seal uusi sõnu tarvitataks, kus nad — ütleme — väga tarvilikud on, kui põhjusemõte oleks: nii vähe kui võimalik. Aga nüüd on põhjusemõte: nii palju kui võimalik.

On teisi uusi sõnu, mis iseenesest küll keelele tarvilikud oleksid, kui nad aga jõuaksid omaks saada. Aga just see omaks saamine on raskem kui sõnade tegijad ja soovijad seda arvavad. Siin on kahesugused takistused ees: esiteks takistused sõnas eneses ja teiseks takistused sõna tarvitajates.

Sõnad keeles ei ole mitte nagu kivid hunnikus, kus kivi kivi peale ja kivi kivi kõrva seisma jääb nõnda kuida aga pannakse. Keelesõnadel on igalühel oma seisukord teiste keelesõnade vastu: kui üks sõna nõnda ehk nõnda on, siis see mõjub ka teiste peale ja teised mõjuvad tema peale. Kui uus sõna keelesse tuleb, siis ta piab omale teiste seas kindla omakohase asepaiga saama, piab nõnda ütelda teiste poolt vastu võetama, tuge leidma, nõnda kui oma sõnadel enamiste kõigil oma veresugulased on, kes neid tuetavad. Siin on uutel sõnadel oma kuju ja tähenduse poolest raske seisukord.

Üsna ilus ja tarvilik sõna oleks näituseks *kogemus*. Aga temal on raske soovitud tähenduses (äranägemine, Erfahrung) keelele omaks saada, sest keeles on seitsmest tüvist kaks teiseks argunud tähendusega sõna juba ees: kogemata ja kogeleva. Kuulja piab muidugi arvama, et uuel sõnal kogelemisega ehk kogemataga midagi ühist on

ja see ei lase sõna tema ka muidu raskest kättesaadava tähenduse peale nii ruttu kindlaks saada, kui ta muidu ehk saada võiks. Peale selle tundub kõla poolest, nagu tahaks see sõna midagi veidrat tähendada, nagu midagi mis kindlaste jalal ei seisa. See kõik on takistus. Soome keele mõistjale see ehk ei ole nii tuntav. Kui kõik Soome keelt mõistaksime, siis oleks asi kergem.

harrastama on „mõnus ja huvitav sõna“ küll, nagu Aavik temast ütleb, aga kuda teda meile elavaks teha? Tema tähendus on raske tabada, sest kes sest aru saab, kui ütleme: „karskuse küsimust, kunstisid, politikat harrastama?“

hurmama oleks jo ka ilus sõna, aga kuda meie tema tähenduse kätte saame?

päätuma = lõppema on väga ilus sõna — Soome keeles, kus „pää“ = lõpp, ots tähendab. Eesti keele „pää“ ei tähenda seda mitte.

korvama peab kaks keerulist tähendust korraga saama, niisama ka *käsitama*, millest juba rääkisime.

kiinduma võib Soome keeles väga kohane olla, kus „kiinni“ sõna teda tuetab, aga meie räägime „kinni“ ja meile on sõna võeras.

Ma olen siin ainult mõne üksiku sõna nimetanud, millest kergem oli näidata, missugused takistused nimelt tema vastuvõtmist raskendavad. Enam ehk vähem neid seespidised takistusi on igal uuel ja võeral sõnal, sest sellepärast nad jo uued ja võerad on.

Aga nüüd tuleb selle seestpidise takistusele veel üks välispidine lisaks, mis ka paremgi ja keelekohasema sõna omaks saamise raskeks teeb. Kes tarvitab uusi ja võeraid sõnu? Mõnus keele rääkija räägib *oma* sõnadega ja jätab teiste pakutud sõnad kõrvale. Kellel tähtsad asjad ütelda on, see ei raatsi oma kõnet mitte segaste sõnadega arusaamataks teha, vaid räägib niisuguste sõnadega mis kuulja ka mõistab. Et Jakobson ehk Jannsen oleksid Grenzsteini moodi uute sõnadega rääkinud, on päris võimata mõtelda. (Ja mis nad siis küll oleksid ära teinud?!) Kes need siis on need uute sõnade tarvitajad? Need kellel oma kõnega iseäralikult tähtsat midagi ütelda ei ole, kes leige meelega oma asja ette kannavad ja siis oma vähe kaasakiskuva asja kõrval ka iseäralise keelega tahavad huvitavad olla, ehk nad on ümberpanijad, kes võeraid mõtteid, mis nende omad ei ole ja mis neile kallid ei ole, võimalikult kergeste tahavad ära ütelda, sest et neil aega puudub ehk et nad seda aega ei võta neid mõtteid omaks teha. Need on need

kes uued sõnad üles võtavad. Pärast neid tulevad teised, labased ja kõige labasemad kirjamehed ja võtavad uute sõnade tarvituse oma hoolde ja tarvitavad neid oma mageda kõne soolaks niipalju kui aga teavad ja jõuavad, õigete ja valeste, aga enamiste ikka valeste, sest ei või jo mitte olla, et see sõna, mida eile veel olemas ei olnud, täna igas kolmandas lauses õige koha peal oleks. Siit sellest üleliigsest ja labasest tarvitusest saavad uued sõnad vastumeelseks ja läilaks, ka need mis iseenesest ilusad ja omased tunduvad olema. Niisugused sõnad kui *leidub*, *peitub*, *soetan*, *oletan*, *täbar*, nende vastu ei võiks kellelgi midagi olla, aga suhu ja sulge võtta neid siiski ei tahaks, et mitte nende sarnane olla, kes neid labaselt tarvitavad.

Meie näeme siis, et keele kasu uutest sõnadest õige veikene on. Nõnda kui neid meile pakutakse, on nad liiga visad omaks saama. Aga nende hind, mis nende eest maksma piame, on kallid küll. Peale selle, mis juba nimetasime, et nende mõjul oma sõnad unustusesse jäävad, tuleb veel tähele panna nende mõju kõne ja kõneleja enese peale. Uued sõnad teevad kõne mitte ainult asjalikult tumedaks ja raskete mõistetavaks, vaid ka stiililikult mautuks. Selgest ja arusaadavast keelest on uuemal ajal hakatud niisuguse tooniga rääkima, nagu ei oleks see miski hea asi enam, vaid palju ennem labasuse tundemärk. Mina võin niisugust seisukohta ainult sellega seletada, et siin mõistmatal viisil seda põhjusemõtteks on tõstetud, mis mõnikord iseäralistel tingimistel ainult vabandata võib olla. Tuleb ette, et sügava hingega mees oma mõtteid ja tundmusi ladusas keeles ära ütelda ei saa ja sellepärast tumedaste räägib. Aga tema ei taha mitte meelega tumedaste rääkida, vaid just nii selgeste kui võib. Meil tehakse sellest hädaabist põhjusemõtte, ülistatakse tumedat keelt iseenesest paremaks kui selge keel, tehakse keel meelega tumedaks, räägitakse igapäiseid mõtteid suurepäraliste sõnadega, nagu oleks Jumal teab mis nende taga olema. Ja siis kiidetakse veel niisuguse kõne täpipealsust ja stiili peensust! Stiilist ei või siin juttugi olla. Stiili on ainult seal, kus kokkukõla valitseb. Aga siin valitseb vale — see vale, et tühja sõna juures niisugune nägu tehakse, nagu oleks ta täis olema — ütleme veel selgemalt: see vale, et rääkija seda sõna, mis ta ise teab praegu veel ilma tähenduseta olema, nõnda tarvitab, nagu oleks tal see tähendus juba olemas, mis ta jo sagedasest tarvitusest alles saama piab, — et ta seda sõna, mis ta ise tunneb võera

olema, s. o. teistsuguse kui teised keelesõnad, nõnda tarvitab, nagu oleks ta niisugune kui teisedgi.

See oli kõne. Kõne kõneleja peal, kes keelevastasid sõnu tarvitab, on see karistus, et kui ta oma keele tundmuse vastu teeb ühe korra ja teise korra ja ikka ja ikka jälle, siis tema tundmus läheb tuimaks ja ei jõua sõna tähenduses ja sõna mõnus viimaks ülepea enam teravat vahet teha. See on nagu patt Püha Vaimu vastu: seda ei anta andeks. Sell sõnal üeldakse üks usumeele mõistetav sala tähendus olema. Seda mina ei mõista. Aga temal on ka üks teine tähendus, mis kerge mõista ja tõeks tunda on: kes Tõe Vaimu ära salgab, see jääb vale sisse, tema eksitustel ei või lõppu ega andeksandmist olla. Nõnda ka — kui oma keeletehuse tohime siia kõrva panna — kes oma parema keele tundmuse ära salgab — see on siis ka ilma parema tundmuseta. Kes nõnda oma tundmuse on ära ohverdanud, sellel ei ole viimaks ka kõige rikkamast keelest, kui seda temale kätte antaks, midagi kasu, sest temal ei oleks osavust selle rikkusega midagi ära teha. Tema tundmus on nagu pidalitõbine ihu, mis valu ega lõbu ei tunne, mis mitte enam ei kasva ega edene, vaid ainult veel muhkusid võib ajada. Neid muhkusid on Eesti keele külles juba olemas.

Üks tark mees, Ameerika filosof Emerson ütleb: Iga asi maksab oma hinna. Kes asja tahab omaks saada, piab tema hinna maksma, mis eest tema saadaval on. Kes seda hinda mitte ei maksa, see ei saa ka seda asja, mis ta tahtis, vaid tema asemel midagi muud. Meie ka kui tahame rikkamat keelt saada, siis piame seda hinda maksma, mis see maksab. Hind on see, et piame iseennast rikkamaks tegema: rikkamaid mõtteid mõtlema oma Eesti keelega, rikkamaid tundmusi tundma. Oma mõeldud mõtte ütlemiseks leiame ikka sõna, sest meie mõtleme juba sõnadega. Ja kui meie oma mõtetele võerast keeltest äratust saame ja meil raske on Eesti keelevaraga seda ära ütelda, mis võeras keel enese kohaselt ette on mõtelnud, siis piame selle raskuse õiglaselt oma peale võtma ja mitte, nagu seda teha armastatakse, oma pealt ära kuulja peale veeretama. Kokkuvõttes ütelda: piame püüdma ilusaste ja mõnusaste rääkida praeguse aja keelt. Kui seda teeme, siis tulevad meie kõnesse uued sõnad ja ütlemised iseenesest ja tulevad nõnda, et uued ei tundu olemagi, vaid kohe omased. Ja see on ainus õige tee keele rikastamisele. Meie oleme jo kõverat teed ka katsunud, oleme katsunud rikkamat keelt saada, ilma tema hinda maksmata, — oleme,

nagu nägime, kalliste maksnud ja ei ole siiski seda saanud, mis tahtsime, vaid tema asemel midagi muud: mitte rikkamat keelt, vaid selle asemel Noor-Eesti keele, mis keel ei olegi, vaid alles tulevikus keeleks saada tahab, aga iialgi saama ei saa.

Impressionistlik uusromantismus mujal ja meil.

M. Kampmann.

Eesti jutukirjanikkudest, kes impressionistliku uusromantismuse poole kalduvad, on Friedebert Mihkelson-Tuglas ja A. H. Tamsaare kõige silmapaistvamad, kuna noorematest algajatest vast veel Marie Heibergi tema „Elukevadega,“ A. Tasat tema „Vaga Jaaniga,“ Rihard Rohtu jutuga „Igaveses labürindis“ ja K. Rumori jutuga „Lumiste kõrguste poole“ võiks nimetada. Lahutagu Tuglast ja Tamsaaret aine käsitlemise viisi ning keelestiili poolest muidu suured vahed, siiski esineb nende jutustustes palju ühtepidavaid jooni. Mõlemad alustavad kirjanduslikku tegevust realistidena ja peavad endid kaua vaevama, enne kui individualistlikule vaateviisile välja jõuavad. Võib olla, et nad terve südamega uue voolu poole ei hoiagi, et nad selle liialdustest aru saavad, kuid üleüldiste radikalsete püüete juhil on nad valmis siingi vanale selga pöörma ja moodsa aja stiiliga kaasa käima, ajavaimule mõõndusi tegema. Niihästi Tuglas kui Tamsaare võtavad omaks impressionistliku kompositsiooni-viisi, mis muusikalalt laenatud, nimelt: teema ja variatsioonid. Mõlemad redutseerivad oma juttudes enam ehk vähem sündmustikku, mõlemad armastavad jõuetuid tüüpusi esile tuua, kes argelt oma sihile lähenevad ja ometi selle kättesaamises ei suuda mehisust üles näidata. Impressionistlikus luules peetakse elevuse-loomist pea-asjaks, sellepärast on vaja stiliseeritud kujusid esile tuua, kes eluga ja ümbrusega mingis ühenduses ei seisa, kelle karakterid mitte võimsates tegudes ei pea ilmuma, vaid peenikeselt väljatöötatud dialogides. Seesugune kompositsioniviis nõuab, et jutustuseks võimalikult vähe tegelasi ette astuks, sest muidu ei suudeta neid dialogide abil karakteriseerida. Tõepoolest on ka Tuglasel peaaegu igas jutustuses ainult kaks tegelast; nad on kõik õieti „Kahekesi“-jutud, teisendatagu neis kas

edasi - teemat nagu tüdruk ja poiss jutukeses „O ma päikese poole,“ ehk lauldagu elulaulu: „kõrgemale, kaugemale — see tähendab jälle: edasi! — Torglasoo muinasjutus „Jumala-Saar,“ mis õieti ainult Esa ja Willemi duo on, ehk jälle harutatagu „Toomehelbetes,“ „Suve öö armastuses,“ „Midias“ ja „Vilkuvastules“ ühte ja sedasama igavesti vana ja ometi alati uut armastuse-elu, ihaküsimust, mille valgusel „värvid ja vormid, ilu, kultuur ja progress, seltskond, usud ja riigid ja ilm muud ei ole, kui kevadise pulmaöö mets täis huntide hulumist ja isarebaste hammaste plaksumist, mille pärast kõik on, mis sa näed ja kuuled ja tunned.“ Kõige tüüpilisem impressionistlik jutustus on siiski armukadeduse hirmsusi kujutav „Vilkuv tuli,“ mille pealkiri mulje- ja elevuse-luule loomust nii kujukalt väljendab. Meie impressionistide juures on nimelt kõik alles selgimata, käärinata. Kõik vilgub ja see vilkuvuse kiirus ajab neid ühe mulje juurest teise juure. Ka Tuglas seisab kõige oma tuseduse juures ikkagi vilkuvuse tähe all; mitte asjata ei ole ta oma novellide soomekeelsele väljaandele „Vilkuv tuli“ üleüldiseks pealkirjaks pannud.

Kuna Tuglase jutustustele nendes ilmuva peenikeselt väljatöötatud keelestiili, kauni miljöökirjelduse ja sügava sümbolistika pärast üleüldiselt heatahtlikkusega vastu tuldi ja neist aru saada püüti, käis tema seltsimehe Tamsaare käsi kaunis halvasti. „Pikkade sammude“ ilmumise puhul tõusis suur vaielus, mis see jutustus õieti peab tähendama ja „Noorte hingede“ ning „Üle piiri“ arvustus muutus peaaegu täieliseks eituseks. Tamsaare juttusid mõõdeti realistliku mõõdupuuga ja leiti, et uued tooted vanadele nõudmistele ja päritud kunstikäsitusele põrmugi ei vasta. Ei ole miljööd, ei suuri silmapaistvaid isikuid, ei järjekindlalt ülesehitatud sündmustikku, ei tegevuse sõlmi ega selle hargumist. Isegi impressionistide eneste leerist ei leidnud Tamsaare arusaamist, mis näitab, kui vähe uue kirjandusekooli edustajad meil kunstifilosoofiliselt oma asjale ette olid valmistatud, kuidas nad käsi kaudu kobades ainult teatavaid eeskujusid jäljendasid, ilma teadmata, kuhu välja jõutakse. Otsustati Tamsaare jutustuste üle: Kunsti palju, sisu vähe! Kas oli tal ülesandeks endises mõttes üleüldse veel „sisu“ pakkuda? Tamsaare tahtis järjekindel impressionist olla ja peajasjalikult elevust luua. Tema kolmel jutul on üks ja seesama teema, mis Tuglase „Kahekesi“-juttudel: kultiveritud iha sugulise rahulduse järele. Seda teemat teisendab Tam-

saare rafineeritult, individualistliku ilmavaate seisukohalt nende abinõudega, mida impressionistlik kunst heaks kiidab. Need on dialogiline flirt ja karakterite varju-kujud. Üksikud kujud on peaaegu kuni karikaturideni stiliseeritud, vindunud ja väsinud rahvusvahelised subjektid, ebamääraste äärjoontega siluetid, millel tõelusega mingit sarnasust ei ole, mille tagant Eesti nooresoo tüüpused ja originalisid ei tohi otsida. Nad on vabalt välja mõeldud luulekujud. Edasi nihkuva tegevuse aset täidab neis jutustustes piltide ja etenduste vaheldus, sündmuste rida. Teatavat erutust ja põnevust sünnitab ühe ja nendesamade situatsioonide kordamine: lastakse tegelasi pisut sihile läheneda, tulega mängida ja siis tagandatakse neid jällegi, kuni viimaks pärast pikki ettevalmistusi trilogia kolmandas osas tõesti „üle piiri“ minnakse ja terve suguelu problem, mis kolmele jutustusele ühiseks kandvaks aluseks seatud, ära otsustatakse, nimelt v a b a r m a s t u s e mõttes: „Nad sõivad ja jõivad, aga karikas tühjaks ei saanud, nooruse jõud täitis ta uuesti.“ Nii on siis Tamsaare juttudes teatav arenemine aluseks ja neil ikkagi oma kindel kava, oma sisu. Tamsaare eitas kodanlikku morali, pillus talle pilkeid näkku ja näitas, kuidas individualistlikku mina-vabadust erotika alal teoks tehakse. Niihästi kunstikäsitusel kui ideede kuulutusel astus Tamsaare nii „pikad sammud“ ja nii avalikult oma „noorte hingedega“ otse „üle piiri,“ uue esteetika ja uue eetika valda, et sõbradki sellest uuendusest aru ei saanud ja „europaserimises“ temast maha jäid.

„Lumiste kõrguste poole ja „Igaveses labürindis“ — kaks uemat impressionistlikku jutustust — viivad elevuse-loomisel sealt sammu edasi, kuhu Tuglas ja Tamsaare seisma jäänud. Tuglas ja Tamsaare löid mitmes teisendis vaba armastusele eesmängusid, Rumor ja Roht on kumbki iseviisil järelmängule üle läinud, kirjeldavad meeolusid pärast maise eluõnne maitsemist. Tuglase ja Tamsaare jutustustes ollakse enamasti kahekesi, Rumori ja Rohu viimastes teostes selle vastu üksinda. Ühel pool valitseb dialogiline flirt, teisel pool monoloogiline arvete-tegemine. Mõlemad on ülemlaulud individualismusele, on äraminekid maailmast suuresse iseendasse. Põhitoon on niihästi Rohul kui Rumoril nukrus, valitsev meeolu on allavandumine, resignatsioon. Mõlemad ägavad: Raske on elada! Raske on armastada! Sellepärast põgenetakse maailmast ära.

Edasi ilmus Eesti uuel kirjandusekoolil püüde kriitikat kunstimõõduliseks teha, et temale kuju pooldest püsivamat väärtust anda. Seks tarvitati uut kirjanduse-vormi: e s s e d.

Autor otsib nähtavalt teatava teema üle selgust ja viib lugeja sundimata harutatava aine ühe külje juurest teise juure, kuni ta selle üleüldiselt on tuttavaks teinud. Essee tundemärgid on: mitmekülgne vaatlemine ja vabam, kergem vorm. Seega võiks iga harutust, mis kunstiliselt seisukohalt arendatud ning korraldatud, esseeks kutsuda. Eesti osavamad esseistid on Fr. Tuglas, Aino Kallas ja I. Randvere. Esimese esseede hulgast nimetan seda, mis „Eduard Vilde ja Ernst Petersoni“ üle kirjutatud, teise sellekohane silmapaistvam töö on „Kreutzvald ja Koidula“ ja kolmanda oma — paljunimetatud Ruth.

Nagu romantilises ja realistlikus ajajärgus, jääb ka impressionistlikus voolus Eesti näitekirjandus muudest kirjanduse-harudest märksalt taha. Impressionistlikku näitekirjandust edustab kõige pealt Heino Anto oma draamaga „Uue elu lävel.“ Nagu eelpool harutatud jutustustes, on siingi katsutud Steigeri nõudmist läbi viia, mille järele elevuse-loomise peale pearõhk pannakse. Anto draamas on sündmustik viimse võimaluseni lihtsaks tehtud, sissejagamine vaatusteks ja etendusteks ära jäetud, nõnda et saajaleheküljeline näidend väliselt üheaktilisena esineb; sellest pikkusest hoolimata astub temas ainult neli silmapaistvamat tegelast näitelavale. Kogu näidend ei ole muud kui rida kahe-isiku etteasteid, mis sel teel üheteisega ühendatud, et iga järgneva etteaste jaoks eelminevast üks isik lastakse lavale jääda. Nii valitseb terves tükis peaaegu ainult kahekõne, ja dramatiline vorm on ainult selleks ettekäändeks olemas, et lüürikale kõnelemiseks mahti anda. Arvustus on selle imeliku ja uut moodi näidendi ilmumise puhul vaikinud, mis küll seda peab tähendama, et teda arvustuse vääriliseks ei peetud. Kirjanduse-loo seisukohalt vaadates esineb temas huvitav katse Eesti näitemängu impressionistlikkude nõuete järele reformeerida. Muidugi ei pea siit siis naturalistliku draama sündmustiku järjekindlust ning arhitektonikat otsitama; ilma teatava sündmustikuta ning dramatikata ei ole siingi veel läbi saadud, kuid tähelepanelik lugeja leiab sedamaid, et siin uduõredad hingepeensuste avaldused senise dramatilisetegevuse efektide aset peavad täitma. Kui hästi nad seda võivad, on hoopis teine küsimus. Seda küsimust otsustab igaüks muidugi omalt seisukohalt, selle järele, mis ta draamalt nõuab. Mitte nõnda järjekindlalt paljaks elevuse-loomiseks määratud, kuid siiski õige stiliseeritult, täis lürismust ja impressionistlikka hingepeensusi esitavas stiilis on ka Anto uuem näidend „Merepojad“ ning Rein Tamme käsikirjas tuttavaks saanud

„Aimre“ kirjutatud. Viimsed kaks näidendit on õieti kompromissi-tööd kahe kirjandusekooli vahel, sellepärast endise tegevuse-draama sõpradele ka maitsetavamad kui Anto puhas elevuse-näidend „Uue elu lävel.“

Olen enesele ülesandeks teinud silmapaistvamate toodete varal näidata, missugused impressionistliku ilukirjanduse peajooned on ja ühtlasi neis esitatud ilma- ja kunstivaate aluselt vaadates põhjendanud, mispärast just need ja teised iseloomulikud nähtused seesuguses ilukirjanduses ilmunud ja mis poolest nad senist kunstikäsitust täiendanud. Nende põhjalikumat analüüsi ja igakülgist hindamist ei ole siin mitte tahtnud ette võtta. Tähendan ainult üleüldiselt, et Eesti impressionistlik uusromantismus peaaegu neidsamu häid ja halbu külgesid avaldab, mis seesama kirjandusekool Lääne-Europas, kuid olude ja annete mõõdul enam kahvatus värvides. Kui naturalismuse vastand on ta sellepärast väärtuslik, et ta meie äriliselt kainel ja aineliste kasude poole kalduval ajal luule ja kunsti jälle ausse tõstab, üleüldse ideaalseid püüdeid edendab, iseäranis kunsti-toodetesse rohkem hingelist elementi toob, neid peenendab, suuresoolisemaks ja maitserikkamaks teeb. Sest mõtete ja tunnete, asjade ja isikute registreerimine ei sünnita veel mitte luulet, ega luuletajat, vaid kõige selle kunstiline individualne stiliseerimine, mis nähtud, mõeldud ja tuntud. Selles mõttes on impressionistlikud teosed ka Eesti ilukirjandust sammukese kunstiidealile lähemale viinud, olgugi ühelt ainsalt küljelt, seal juures teisi külgesid hooletusesse jättes. Meie elevuse-tegemise kunstnikud tegid keelestiili kui vahendi iseots-tarbeks, muutsid kirjanduse stiili kultuseks. Sellest hoolimata on elevuseluule, mis nüüd Eestiski laiali lagunemas, teatav edasiviiv järk meie vaimlikus kulturas, mis ajalooliselt vaadates, eelmiste edenemise ja arenemise järkudega kindlas ühenduses seisab. Romantilisest ilukirjanduse järgus ärkas Eestis rahvuslik iseteadvus, realistlik ajajärk äratas klasside ja kihtide iseteadvuse, impressionistlik ajajärk tõi individuaalse iseteadvuse enesega kaasa; esimene püüdis poliitilisele, teine sotsiaalsele, kolmas moralsele vabadusele välja jõuda. Üks värvis elu ühekülgselt ilusaks, teine tegi ta inetuks, kolmas ei taha elust ja välisest tõelusest enam palju teada, vaid tahab ainult hingele kõnelda, muljesid äratada. Luulestiilisid on meil mitu, kuid luule ise jääb loomu poolest alati seksksamaks. Elavat, tugevat, tõsist luulet oli juba kõige vanemal ajal olemas, kuid iga noorpõlv läheb selle peale välja, et luule-

maad teist, neljandat, — ei, neljakümnendat ja viiekümnendat korda uuesti üles leida. Kuid ainult see on tõde, mida üle elatakse, ainult see on luule, mida valus ja igatsuses kunstniku südames uuesti sünnitatakse; see teeb vabaks, elavaks ja tugevaks, ilmugu ta mis tahes stiilis. On luuletaja tõesti suur, siis ei kaldu ei äärmiste idealistlikkude, ei realistlikkude ega impressionistlikkude liialduste poole, vaid temas leidub nendest igast ühest midagi, temal on iseendas oma keskkoh, ta võib väliseid muljesid eneses elavaks teha, ühendada, selles mõttes tervet maailma omandada. Sellepärast leiame tõsiselt suurte kirjanikkude töödest niihästi idealistlikka, kui ka realistlikka ning impressionistlikka tundemärkisid. Hoopis asjata on see, et üksikute luulestiilide ja kirjandusekoolide edustajad isekeskes üleolemise pärast riidlevad. Vistist ei ole mitte paljas luulestiil see, mis luuletöele tõsise väärtuse annab, vaid genialne jõud, kes ennast selles stiilis avaldab. On häid ja halbu impressionistlikka töösid ja igaüks, kes muidu selle kunsti voolu vastane, austab head impressionistlikku tööd enam, kui kehva tööd klassilises stiilis.

Tõe juure jõuame harva teisiti kui ekstreemide kaudu, ja tõe otsimine ongi, mis ekstreemidesse viib. Sellepärast on ka ekstreemilistel stiilidel oma tähendus. On ikkagi parem, et näituseks impressionistlikus stiilis möllatakse ja vabalt teesid otsitakse, kui et jõuetute epigonide viisi õieti elada ega surra ei suudeta.

Seda stiili vabadust oletades, ei tohi meie enestele ka arvustuse-vabadust keelda. Meie ei või seda salata, et impressionistlik uusromantismus eluküsimused ja hädad sagedasti kõrvale jätab, hulkade tarvidustest ei hooli, vaid ainult üksikutele väljavalitutele kunstimõnu muretseb. Meie ei või salata, et ta, ehk küll hingeliste peensustega töötab, ometi pinnakunstiks on saanud, mis sügavalt kaevata ei suuda. Kui peenendatud ja arenemises kõrgusetipule jõudnud nähtus on impressionismus ühtlasi vanaduse- ja lõpu-stiil, milles end degeneererinud, närbut ja väljasurev sugupõlv avaldab. Ei ole teesid näha, mille kaudu siit kunst veel võiks edasi areneda.

Kui ajamärgid ei peta, on uusromantismus vähemalt Lääne-Europas juba oma aja ära iganud. Nietzsche täht on kahvatamas, individualistlik ilmavaade ei rahulda ja impressionistlik kunst läheb pika peale igavaks ning tüütavaks. Pole ta ka ju vanemal ajal kaua püsida suutnud. Kuuldakse igatsuse hääli uue kunsti järele. Vanad idealid on langenud, oodetakse arenemise seaduse järele, usus

tuleviku vastu, ülespoole püüdvate jõudude poolt uute idealide ülesseadmist. Missugused need tulevased inimesed ja nende kunst on, ei tea ette arvata. Ajalugu on tagasi-vaatav prohvet, kelle silm tulevikusse ei näe, kelle kepp meie eel olevasse hämarusesse ei ulata ega seda ei suuda valgustada. Ainult loova geniuse käes muutub ta tulelondiks, mis nõuta ootajad uutele radadele juhatab.

Taga-Pärnu talurahva testamendid.

A. Jung.

Igal rahval on oma õigusline ilmavaade. Tähtjas on iseäranis see õigusline vaade, mis rahval varanduse peale on. Pärandusejätja on isik, kes teatavat varandust valitses ja selle kandja oli. Roomlaste mõiste järele pidi pärija pärandusejätja isikut jätkama — „succedere in locum defuncti.“ Meil oleks tähtjas üles leida neid õiguslisi vaateid ja õigeks-pidamisi, mis meie talurahva juures testamentide tegemise juures maksavad. Ehk leiame siin mõnda iseäralist joont ja iseloomulist äramääramist, mida meie rahva või maa-nurga iseloomuliseks ja üleüldiseks nähtuseks võime pidada.

Testamendi tegemine on seaduseandmine oma varanduse järeltulevatele tarvitajatele. Siin on testamendi tegija, lihtne talumees, seaduseandja. Siin võib ta täielikult seda õigeks-pidamist üles näidata ja avaldada, mis tema meelest õige ja maksev peaks olema.

Kui meie rahvas orjapõlves oli, siis ei olnud tal ka varandust. Kõik varandus oli isanda oma, ka orja perekond oli isanda oma. Sellepärast ei olnud siin orjade keskel ei õiguslist subjekti ega ka objekti olemas. Orja omandus oli „loomulik“ vahekord, aga mitte „õigusline“ kord.

Meie talupoeg sai õieti õigusliseks subjektiks alles siis, kui ta varanduse omanikuks ja pidajaks sai. Selle varanduse kohta pidi ta testamenti tegema, ja kui tütar mehele läks või poeg ise majapidamise rajas, pidi isa varandust jaotama ja otsustama. Iseäranis ilmub vajadus testamenti teha siis, kui esimesed talud osteti. Viljandi maal osteti esimesed talud aastatel 1860—1880. s. o. meie vanaisade aegus. Pärnumaal ja nimelt Taga-Pärnus on talud alles praeguste peremeeste ajal ostetud. Sellepärast on huvitav niisuguste esimeste pärandusejätjate õiguslist vaadet tähele panna. Selleks vaatame mõned testamendid läbi. Nimetame neid järgimööda numbritega.

Testament nr. 1.

Mina N. N. olen täie mõistuse juures ja oma heaksarvamise järele oma varanduse üle seadmist teinud. Pärast minu surma jääb minu talu kõige liikuva varandusega minu järeljääja lese kätte pidada kuni tema surmani ehk nii kauaks kui ta seda pidada tahab. Peale tema surma ehk kui ta seda pidada ei taha, jääb talu pidamise õigus, põllu aedadega ja põllutööriistadega vanema poja kätte jäädavaks omanduseks. Kui see seda pidada ei taha, siis võivad seda õigust minu teised lapsed — üks kõik kes, nende eneste kokkuleppimise järele — pärida, ning peab see talukoha pärija oma kaaspärijatele iga ühele koha sisse maksetud rahast 50 rubla nende nõudmise peale välja maksma; heinaküünid jäävad ka sellele ainuüksi, kes koha pärib. Kõik muu liikuv varandus on minu naise varandus, mis ta oma heaksarvamise järele võib jagada. — See testament on tehtud 1909. aastal.

Nagu siit näha, on meil tõesti alles õige väikese varandusemehega tegemist: päranduseosad on kõigest 50 rubla. Siin on Viljandimaa oludega võrreldes lugu oma 50 aastat tagasi. Seda huvitavam on aga asi ise: meil on siin Pärnumaa esimesed testamendi tegijad.

Iseloomulik on, et varandus lese kätte eluaegseks pidamiseks antakse. See on aga täiesti arusaadav, sest et terve varandus lesega on kogutud. Järelikult peab siis lesk ka varanduse esitaja olema. Ka on siin lapsed alles noored ja pole täieealised.

Muidu on esimene pärimise õigus talu peale vanemale pojale. Alles siis kui ta seda ei taha tarvitada, võivad teised lapsed talukohta pärida.

Varanduse üksikutest osadest on tähtsad põllutööriistad, põllu aiad ja heinaküünid. Nad käivad ikka taluga ühes.

Teistele lastele jaotatakse ainult talu aktiva: see osa rahast ehk selle väärtusest, mis talu eest on ära makstud.

Testament nr. 2.

Mina hindan oma järel jäänud varanduse, mis N. talus on, mille eest ma ostuhinna olen maksnud 1000 rbl. ja veel liikuv varandus. Kõik seda pärandan oma nooremale pojale jäädavaks omanduseks, ja peab ta välja maksma vanemale vennale 300 rubla, ühe lehma 40 rubla väärt ja priikorteri andma — sest et ta mitte üsna terve mõistuse juures ei ole, ning kui ta täitsa töövõimetuks

jääb, tohtri kirja järele, siis peab ta ka talus ülespidamist andma; õele A. 300 rubla ja lehma, 2 lammast; õele B. veel üks sada rubla, pealmise osa on ta kätte saanud; emale ja minu naisele eluaegse korteri ja ülespidamist ja iga aasta 15 rbl. kuluraha ja peab hästi üles pidama, kui aga emaga hästi läbi ei saa, siis maksab temale 50 rbl. iga aasta ja võib ta elada, kus ta tahab. — See testament on 1910 aastast.

Siin on huvitav pärimise järg. Vanem poeg on kohast sellepärast ilma jäänud, et ta päris terve meelega ei ole. See on muidu alati nõnda, et vanem poeg pärib koha. On ta aga selleks kõlbmata: haiguse ehk muu vea, raiskamise ja vastuhakkamise pärast, ehk on vanem poeg muul viisil aidatud — kas koolmeistriks, urädnikuks või muu ameti peale läinud, siis pärib koha noorem poeg. Õige vanemal ajal päästis talupidamine sõjateenistusest.

Siin ei anta mitte pidamine ema kätte, vaid ema saab ülespidamise. Vanema poja pärimise õigus on täiesti põhjendatud. Kui laps juba 6 aastane on, siis hakkab ta juba teenima ja talu heaks vaeva nägema. Ta on karjus. Siis sulane isa juures. Nõnda on vanem poeg sagedasti ainult aastat 6—7 vähem talu töös, kui ema, kes talusse toodi. Vanem poeg on siin aidanud kõige kauem aeg vara talusse koguda ja peab talu pärima.

Tütred saavad raha, lehma ja lambad.

Testament nr. 3.

Terve oma järelejäädava varanduse arvab testamenditegija umbes 1200 rubla; seal sees koha ostuhinda 500 rubla. Terve see varandus jääb minu vanemale pojale omanduseks ja maksab sellest oma kaaspärijatele: oma emale 100 rubla, kui see nõuab, peale selle jääb majasse üks hobune ühes riistadega kuni ema surmani tema tarvitada, muidu aga teeb majas tööd peremehe kasuks, ka saab ema talu karjast ühe lehma umbes 30 rbl. väärt enesele, mis aga talus selle pidaja kulul üleval saab peetud, nõndasama 2 lammast kuni tütre (noorema) meheleminemiseni, peale selle peab poeg emale veel ühe lamba talus üleval, teeb temale oma seemnega iga aasta ühe külimati linu ja 2 vakka kartohvlid sinna maha, kus ta enesele teeb ning annab emale kuni surmani ülespidamist ja korterit. Teine poeg on juba kätte saanud 200 rubla raha ja talust pulmad ja saab veel 300 rbl. kümne aasta jooksul välja maksetud. Kolmas poeg on saanud 100 rubla ja saab veel venna

käest ühe kapi ehk kummuti 15 rbl. väärt, sellel ajal kui ta seda tahab, ning 30 rbl. raha 10-ne aasta jooksul ja talust pulmad. Tütar L. (kes mehel on) on saanud 75 rubla raha ja kraami ning saab veel 50 rubla 10-ne aasta jooksul, nõndasama on ta talust ka pulmad saanud; tütar A. (mehel) on saanud 60 rbl. raha ja kraami ning talust pulmad ning saab venna käest 1 lehm ja 20 rbl. raha 10-ne aasta jooksul ning ema käest 30 rbl. raha; tütar M. (tüdruk) saab 1 lehma 30 rubla väärt, peale selle saab ta talust pulmad kui mehele läheb ja 70 rubla raha 10-ne aasta jooksul, kuna ema käest 30 rubla raha saab. Talu õunapuuaed jääb ema valitseda ja tarvitada. Peale surma jääb koht üks aasta ema tarvitada. — See testament on 1907 aastast.

Siin on ka koht vanemale pojale pärandatud. Ometi paistab siin kõigest testamendist veel väga selgelt majandusline üksus — „talud“ — välja. Vanem poeg on talu pea. Kõik teised kaaspärijad on „talud“ liikmed ja peavad talule kasuks olema. Ema peab „majas peremehe kasuks tööd tegema.“ Ema peab talus veel 2 lammast ja iseäranis veel 1 lamba. Seda peab talu veel emale lubama, sest et veel üks tütar väikene on, keda katta tuleb, kellele väimevakkava vaja koguda. Seda peab talu aitama. Seda ei saa ema muidu teha, kui ta talus lambaid ei pea, ega temale linu maha ei tehta. Talu on kõigile lastele pulmad teinud ja peab ka teistele tegema. Talus on vanem poeg talu omanik, aga ema on nagu alaealiste laste ja nimelt tütarde hoolitseja ja on temale selleks teatav osa talust kätte antud. Ema peab tütardele isegi isa testamendi järele veel kaasavara, raha, andma ja koguma.

Üksikutest varanduseosadest on tähtsad: pulmad ja kapp või kummut. Pulmad peab talu tegema. Isegi nende kohta, kellel pulmad tehtud on, tähendab testamendi tegija, et nad on „pulmad saanud“. Ju see siis tähtjas on. — Siis nimetatakse, et iga laps peab kapi või kummuti saama. Kes endiseid aegasid mäletab, see teab, et igal tüdrukul ja ka mehel oli oma kirst. Eesti „kirstud“ olivad väga iselaadilised. Meie museumisse peaks nimelt mõni Eesti kirst muretsetama. Risti-kihelkonnas, Tallinnamaal, peeti pulmades suureks asjaks, kui pruudi kirstu peigmehe juure viidi. Sinna asus palju noori inimesi peale, ja suure kisa ja käraga viidi kirst peigmehe kodu. Muidugi on meie Pärnu-maal nüüd juba kirstu asemel kapp ehk kummut. Ajad on muutunud.

Testament nr. 4.

Minu poeg (ainukene poeg) pärib peale minu surma minu kruntplatsi, millest noorem tütar oma osa kätte on saanud. Vanemale tütrele jääb see koht platsi peal, kus tema maja on, selle tingimisega, et ta maja parandab; kui ta seda mitte ei tee, siis on pojal õigus teda sundida maja ära vedama. Minu poeg J. peab minu abikaasale teisest abielust 150 sülda sellest platsist andma, kuni tema jõuab pidada. Peale tema surma ehk kui ta ei jõua pidada, on see maa poja päralt. Peale selle annab poeg minu lesele selles toas, kus elame, korteri kuni tema surmani. -- See testament on 1908. aastast.

See testament on selle poolest tähtjas, et siin mitte ei ole talukoht pärandada, vaid linna ligidal olev kruntplats.

Siin püütakse pärijatele õigust anda sellel viisil, et päranduse asi ära jaotatakse.

Talukohtade juures ei tule „poolitamist“ ette. See on sellega seletatud, et meie talurahva seadus ei luba kohti alla 10 taaldril asutada, ja Taga-Pärnu talud on enamasti alla 20 taaldril, nõnda et neid poolitada ei saa. Testamendid on enamasti valla kohtumehe, vallavanema või kirjutaja juuresolemisel tehtud või valla aktiraamatuse kirjutatud, nõnda et testamenditegija seda keeldu teadis. Kruntplats on aga linna- või mõisamaa, ja seda võib poolitada.

Teiseks võib aga sellel asjaolul, et meie juures talusid ei poolitada, veel sügavam põhjus olla: talu peab taluks jääma. Isa asemele astub talu etteotsa poeg ehk ema. Talust peavad kõik eluaset ja ülespidamist saama. Kõik peavad siis ka talu tööd tegema. Kui keegi talust ühe osa saab ja koht poolitatakse, siis jääb talu nõrgaks: põldu, heinamaad ja tööjõudu jääb vähe üle. Harilikult on Taga-Pärnu talul põldu võrdlemisi teiste majapidamise osadega vähe. Niisugune talu ei jõua vastu pidada. Põllu rohkus on intensiivilise talupidamise tõendus. Et meil taludes veel ekstensiiviline majapidamine on, siis on siin maa, põllu ja tööjõuu jaotus lihtsalt majapidamise nõrgaks tegemine. Harilik talu osade proportsion on: 12 vakamaad põldu, 25 vak. karjamaad ja 40 vakam. heinamaad. Talu jääb taluks ja jaotamata, sest et siis kõik perekond kokku võib jääda ja endine kord — status quo — alles jääb, mis isa surma eel oli. Sellepärast määratakse igale pärijale enamasti päranduseosaks raha. Teised vennad-õed jäävad peremeest kui taluesitajat teenima. Teenitakse sagedasti ilma kindla palgata, — kudas talu sissetulek on ja vennast peremees

annab. On näitusi olemas, kus õde aastat 10 ja rohkemgi venda ilma palgata teenib. Ema peab sagedasti veel „talu“ tarvis tööd tegema. Talus ei ole keegi tööta. Talu on töö kooperatsiooni, ühistegevuse mõiste ja iga pärija selle liige.

Testament nr. 5.

Hindan oma varanduse, kruntplats hoonetega, 1000 rubla. Minu poeg pärib poole platsi ühes hoonetega, kuna teise poole platsi ilma hooneteta pärib tütar ja saab venna käest 150 rubla raha. Kui poeg ei täida, läheb tema osa ka õe kätte. — See testament on 1910 aastast.

Ka siin on päranduseks linna kruntplats. Seda saab kergesti poolitada. Testamendi sisu on eelmisega väga sarnane. Tähtjas on siin testamendi saksion: kui poeg testamenti ei täida, siis jääb ta oma päranduseosast ilma.

Testament nr. 6.

Minu varandus on talukoht liikuva varandusega. Peale minu surma peab seda kohta minu naine 2 aastat edasi, kus juures peale minu surma varandus peab üleskirjutatud saama ja takseeritud. Takseerijateks on N. N. ja M. M. Selle koha pidamise ajal ei ole naisel midagi luba müüa ega hävitada, kui ainult põllu saadusid ja neid loomi, mis iga aasta müümiseks määratud on, mis ka testamendi täitjate-hindajate N. N. ja M. M. nõusolemisel võib sündida, ja peab jälle nõnda palju loomi asemele kasvatama, et loomade arv koha äraandmise juures niisama suur ja selles väärtuses oleks, kui vastu on võetud. Naine peab sellel ajal kõik maksud maksuma ja annab koha vanemale pojale ära. Kätteandmine sünnib takseerimise järele. Kui vanem poeg ei võta, siis pärib järgmine poeg ja maksab igale vennale 50 rubla ja pärib vanem poeg tütardega ühesuguse osa. Vallakohtu poolt hinnatud varanduse väärtusele arvatakse talu eest sissemaksetud raha juure, ja kõik selle summa peab vanem poeg kaaspärijatele välja maksuma ja saab koha omale. Enne väljamaksu ei tohi võlga koha peale teha. Keegi ei tohi enne 2 aastat oma osa nõuda.

Peale selle saavad tütreid, kelledele mina oma kulul pulmad pole teinud, iga üks 70 rubla rohkem, kui need, kellele pulmad olen teinud.

Varanduse üleskirjutamise juures on lehel õigus 1 lehm 2 lammast 3 kana omale valida, mida poeg peab pidama. Peale selle saab lesk kapsaaiamaad, $\frac{1}{2}$ vakamaad linamaad ja 5-e õunapuu saagi ja peab poeg leske kuni

surmani ausasti toitma. Kui ta seda ei tee, maksab 60 rbl. aastas ülespidamist. — See testament on 1911 a.

Selles testamendis on iseloomulik, et testamenditegija on tahtnud nagu kindlustada lese valitsemist. Ta on tahtnud siin seda korda ja majapidamise viisi, mis testamenditegija ajal maksis — status quo — kindlasti alles hoida. Talu pidamine on seaduse täitmine, kus talus alati teatav arv loomasid peetakse, teatav arv müügile läheb, igale talu osanikule ta osa puutumata jääb ja midagi ei raisata. Harilikult teeb ema või lesk, aga ka vanem poeg seda iseeneset ja ei ole selleks „testamendi täitjaid“ vaja. Aga siin on testamenditegija ligemalt ära tähendada tahtnud, kudas ja mis see talupidamise statusquo on ja kudas õieti talu peetakse. Selle järelevaatajateks on kaks naabri peremeest. Üleüldse on Taga-Pärnu maal õige sagedasti talupidamise kohta kõva kontroll. Kui peremees sureb ja alaealisi lapsi järele on jätnud, siis seab vallakohus siin kolmekordse järelevaatuse: 1) lesele pantakse „käemees“, 2) alaealistele lastele — eestkostja ja 3) tervele talule kurator. Huvitav on, et lesk, kes sagedasti täies eas on, käemehe alla pandakse. Talurahva seadus (§ 954) ütleb, et „armetud täisealised“ naisterasvad ise valivad omale kuratori, aga meil on lese „käemees“ nagu iseenesest mõista asi. Käemehe amet on väga laialt tuttav. Et siin veel talu või päranduse tarvis kurator pandakse, see leiab peale seaduse (Talur. sead. § 959) nõude veel selles oma põhjenduse, et talupidamine endisel viisil kõikumata edasi kestaks ja kõikide osa ja tegevus ka kindlustatud oleks. Talu on ja jääb majandusliseks üksuseks edasi — ja selle üksuse olemas olemist püütakse vähemalt esiotsa kindlustada.

Ka selles testamendis saavad tütred, kellele pulmi pole tehtud, 70 rubla rohkem.

* * *

Kui meie nende testamentide sisu kokku võtame, saame huvitavad õiguslised vaated. Päranduse seadusete-gemise-testamendi siht on talupidamist alles hoida. See sünnib sellel viisil, et talupidamine selle kätte ainsaks omanduseks edasi andakse, kes selleks sünnis on ja kes talu omandamiseks kõige rohkem tööd on teinud. Niisugused isikud on vanem poeg ja ema. Kunagi ei anta talu sellele edasi, kes selleks sünnis ei ole: nõdrameelsele või raiskajale.

Talu mõiste ei sisalda mitte üksinda liikumata varanduse — maa, põllu, heinamaa — mõistet, vaid siia käib ka

talu töötajad ja pärijad ise. Talu on terve ühistegevuse asutus. Kõik pärijad jäävad esiotsa talusse edasi töötama, ainult määratakse nende osa talu varandusest ära, mida talupidaja peab välja maksma. Vahekord taluomaniku ja teiste pärijate vahel jääb määramata s. o. ta jääb endiseks. Muidugi ei sünni testamenditegija pärijad, kes kohta ei saa, talusse jääma, aga see on vähemalt esiotsa iseenesest mõistetav, et nad sinna edasi jäävad. Ei ole ju esiotsa teist kohta ega ülespidamise abinõu.

Talu mõistesse käib ka kõik liikuv varandus, mis talupidamisega ühenduses: viljaseeme, aiad, põllutööriistad, heinaküünid. Need jäävad kõik talusse.

Talu peab kõiki teisi pärijaid aitama: nendele paran-duseosa andma ja pulmad tegema.

Ema osa on taluga ühendatud. Sagedasti antakse emale veel väike osa talust kätte, et ta nooremate laste eest võiks ema kombel hoolt kanda. Ema kätte ustakse sagedasti talupidamine, ja saavad lapsed talu alles ema käest. Kui siin emale kõiksugu käemehi pandakse, siis tahetakse sellega ainult endist talupidamise viisi kindlustada.

Talu nõuab palju tööd, sest et koht suure võlaga on ostetud. Kõik perekonnaliikmed jäävad esiotsa talusse, et talupidamist kindlustada. See on õige tarviline majandus-line ühistegevuse ja eluvõitluse abinõu.

Taga-Pärnu testamenditegija talupoeg ei püüa mitte üksinda oma vara üle õiglaselt seadust teha, vaid ta püüab ka talupidamist kindlustada, et talu alles jääks ja lapsed laiali ei saaks pillutatud ja neil kõigil vähemalt esiotsa oma kindel koht ja ülespidamine oleks.

Kirjandusline ülevaade.

Ferdinand Karlson „Kalevipoeg ja Sarvik“. Õige segaste tundmustega paned sa raamatu lõpulikult käest ära, kui sa teda mitmel puhul oled uurinud ja oled katsunud selgusele jõuda, mis ta õigusepärast on. Autor nimetab teda Kaljuvalla legendaks. Töö struktur aga paigutab seda legendat dramatiliste teoste sekka. Ka autor ise on vähemalt osa temast näitelavale määranud, nimelt üksikuid vaatusi, õigemine pilta. Kuid ka need üksikud pildid on näitelavale liiga rasked. Peaks määratu aparat olema, kes neid maastiku-effektisid, mis autor nõuab, nähtavale jõuaks tuua. Igalpool tõukad sa äravõitmata raskuste peale. Näituseks olgu autori poolt näitelava jaoks määratud vaatus „Kaks teed“. Sortsi tütar kõrgel kuuse

ladvas. „Viskab end hõisates kuuse ladvale pikali ja hakkab seal õõtsuma ja kiikuma, kordkorralt kõrgemale ja hoogsamini.“ Aga üteltu autor ometi, kuidas seda teha. Esiteks, kuidas niisugust kuuske näitelavale saada, kes kõrguse poolest taganõutud mõjule vastaks, ja teiseks mis-sugune näitleja võtaks seda hädaohklikku ülesannet enese peale? Siis ratsutab Kalevi poeg „vahuse ja noorskava“ täku seljas näitelavale, kaks suurt jahikoera on tal kaasas, ratsutab kõige kõrgema kalju otsa ja teeb siis hobusega suure hüppe alla orgu! See on näitlejalt ja hobuselt ikka liiga palju nõutud. Siis hüppab sortsi tütar hobuse selga, „hobune kohkub ja paneb jooksu, koerad suure haukumisega järel. Hobune tormab üle jõe vastu mäge üles.“ See kõik on ju võimatu. Kuigi viimaks loomade dressur ja näitleja akrobatiline osavus seda lubaksid, siis teeks ju jälle näitelava äravõitmata takistusi, sest niisugust näitelava küll kuskil ei ole, kus mitte näiteseinad niisugusele vabas looduses võimalikule elavusele piiriks ei oleks. Ja hunti niikaugemale dresseerida, et ta sortsi tütrega kondi pärast pureleb, on ikkagi võimatu. Hundisarnast koeragi ei saa niikaugemale, et ta, kui sortsi tütar teda kondiga pillub, „vihast ja valust karjudes üles hüppab ja Sortsi tütre järele tormab“. — Niisama näitelava jaoks määratud vaatuses „Tööl“ on maastiku, ruumijaotuse raskused õige suured, kuigi mitte äravõitmata, kuna vaatuses „Kungla“ kõik endised maastikusse ja dekoratsioonisse puutuvad takistused korduvad, kus aga ratsa kahevõitlus Kullamaa keisri ja Sarviku ja Kalevipoja vahel näitelavaliselt kui ka füüsiliselt võimatud on. Ja need tehnilised küljed ei luba seda huvitavat tööd näitelavale tuua — paraku. Sest huvitav on see töö läbi ja läbi, rikas ja mitmekesine, temas valitseb teatav heroiline meeleolu ja suur luulelend, olgugi, et sa viimast sõna õige mitmesuguste kitsendustega pead tarvitama.

Karlson ei ole selles mõttes luuletaja, et ta sisulist ja vormilist külge täiuse poole võiks viia. Sisuliselt on tema mõte aforistiline ilma sünteesita, vormiliselt ei tunne ta rütmust. Kuid ses mõttes on ta luuletaja, et tema „Kalevi-poeg ja Sarvik“ seda ärevuse hingeõhku avaldab, seda ekstasist vaimust, mis luulele omane; kuid, nagu üteldud, ei leia see hingeline omadus mitte vastavat kuju ei sõnas ega luulevormis. Sagedasti tabab aga kirjanik haruldaselt selgelt ja lühidalt tervet mõtteilma. Näituseks vaatuses „Tööl“, kus Sarvik töölisi üleskihutab, et need Kalevipojale kantsi ei chitaks. Sarviku äritamiste peale, mis niisugust rasket tööd ilma tasuta tehtakse, vastab üks tööline lihtsalt: „Meie teeme kuninga tööd.“ See on nii lapidariliselt selge, see valgustab kõike, tervet meeleolu ja aega ja lõpetab igasuguse argumentatsiooni.

Luuletaja on Karlson ka selles, et ta pilta näeb, mis ülitoredad on, nii toredad, et sul kahju on, et sa neid iialgi näha ei saa. Ei saa sa neid ka vaimusilmagagi näha, sest legenda dramatiline kuju juhib tähelepanemist ikka ainult draamalise tegevuse peale, ja pildirikkus jääb siis ka siin dekoratsiooniks, kuna ta muidu romanis või eepilises luuletuses täiele mõjule võiks pääseda. Ja siin selle terve töö viga peitunebki: mitme luulevormi

segamini tarvitamine, mitme kujutuseliigi võitlemine eesõiguse pärast. Seal on kohti olemas, mis nagu muusika loomise järele kisedavad, suurepärase ooperi loomisele. On jälle teisi asju, mis ainult küll kinematografi tehniliste abinõude kaudu kättesaadavad oleks. Ja kõige selle sees suur rahvusline toon, hingepõhjani tuntud, kuigi mitte põhjalikult (või selgeltki) edasi antud valu kodumaa mineviku, oleviku ja tuleviku pärast, suur arm kõige selle vastu, mis meie oma on. Ja ma panen raamatu käest ära, ilma et ma muud teaksin, kui et ta huvitav on, õige huvitav ja et ma temaga ikkagi midagi peale ei oska hakata.

K. A. Hindrey.

Anton Hansen: Vanad ja noored. Kolm novelli. E.K.S. „Noor-Eesti“ väljaanne. Tartus 1913. 165 lhk. Hind 90 kop.

Need jutud on sellest ajast, kui A. Hansen veel Tamsaare ei olnud ja impressionistlisi novellisid üliõpilaste elust ei kirjutanud, vaid lahtise, armastava pilguga Tallinna maa külaelu vaatles. A. Hansen viibib käesolevais uudisjuttudes heameelega maarahva vaesemates kihtides, saunameeste, mõisa kandimeeste ja vaesemate talupidajate seas. Esimese, kõige pikema novelli problem, vahekord vanade ja noorte vahel, on tervele jutukogule nime andnud. Õiguse pärast just mitte väga õnnelikult ei ole see nimi valitud. Mitte vanade ja noorte vahekord ei ole nii väga ühine juhtiv mõte nendes juttudes, kui armastus maapinna ja looduse vastu: oma maalapikese armastus. See tuletab, iseäranis esimeses jutus, elavalt Schönherri maalapikese problemi meele. Peremees olla oma maalapikese peal, see on talumehe ülem mõte, millele ta isegi õrnemad perekonna tundmused tihti ohverdab.

Kadaka vanapaar, Juhan Tare ja tema teinepool Mari leiavad, et koduväi Kaarel, kes nende ainukese lapse, vananeva piiga Tiina nii õnnelikuks tegi, kuldaväärt mees on, senikaua, kui ta isa juhatusel rahulikult tööd teeb. Ja Kaarel saab vanematega hästi läbi, senikaua kui ta oma Tiinaga ainult peremehe tulevikust ilutseb. Peavad aga vanemad koha pool vastu tahtmist noorte kätte andma, siis on tüli lahti, mis väimehe hiiglavõitlusest hoolimata tema hukatusega lõpeb. Ja rõõmsasti algab vanapaar uuesti oma peremehe põlve.

Palju teisi, meie külaelanikkudele omasid jooni on Hanseni jutukangelaste juurest veel leida: naisterahvaste ütlemata suur töö väledus, meeste nurgeline ja kare tundeilm, mis aga iseeneses nohiseb. Sügav tundmus ja ohvri meel on tihti välise ükskõiksuse all varjul.

Ütlemata ilus külaelu idüll on keskmine väikene jutukene „Kuresaare vanad.“ Eit torgib alatasa taati taga, kes talvel ainult ahju peal külma rahuga põõnutades „mõtleb“. Ta näägutab laiska vanameest vahepidamata, aga teeb kõik tema eest ära. Vanamehe phlegma on nii suur, et ta isegi lahtiselt jalas rippuvaid Vene saapaid ise ära raputada ei viitsi, et neid sügava lumega eidele jalga anda, vaid eide hooleks jätab neid oma jalast ära kiskuda. Ei ta viitsi talvel lehma aset tasaseks ajada, ei sõime sõnniku seest välja kergitada, ei lamba aeda kõrgemaks teha, ei eidele sügava lumega vett tuua.

Nii on Mats talvel. Aga kevadel läheb ta elavaks. Ta kuuleb kõige enne kägu, näeb linavästriku enne teisi. Ta teritab vikatid kui habemenoad teravaks, on osav kalamees ja kütt. Kõige suuremas ühes meeles elab vanapaar suvel.

Ja ega eide tülitsemisel talvelgi nii väga tõtt taga pole. See on enamasti nii moe pärast. Ta armastab oma vanameest siiski üle kõige. Sest kes tal muud vikatit ihub, luuale vart taha paneb, põrsale aeda teeb, ämbrile või kapale vitsa peale lööb? Ikka vanamees. Ja kui Mats mõtte-targa rahuga sureb, käib eit veel mõne nädali inimese varjuna ümber ja läheb temale siis järele.

Kolmas jutt, „Kaks paari ja üksainus“, viib meid mõisa põld-moonakate majasse, kus kaks perekonda ja üks katkenud vanapoiss vaest ja viletsat elu elavad. Tüütav on see elu täis võitlemist igapäevase leiva eest harimatuses ja pimeduses. Isesuguse fatalistlike rahuga sammutakse siin surma poole. Kare on nende tööloomade elu, jämedad ja silumata nende inimeste välimus, mille taga aga siiski hea osa ilmsüüta looduselast peitub. Viimane jutt on vast kõige realistlisem, aga oma kompositsiooni ja mõtte poolest kõige kehvem.

Igatahes aga on nendel Hanseni juttudel palju enam luulet, liha ja verd, kui tema pärastistel juttudel meie noorte haritlaste elust.

Peaks Hansen-Tamsaare oma peenendatud kirjanduslike maitsega veel kord küla ainete juure tagasi pööрма! Vast õnnestaks temale seal nüüd meistri-tööd

A. Jürgenstein.

O. Lutsu kolm ühejärgulist, „Kapsapää“, „Ärimehed“ ja „Pärijad“, mida juba käsikirjaõe järele siin ja seal sagedasti etendati, on nüüd ilmunud. Nendest on „Kapsapää“ õigusega õige rohkesti kiitust leidnud. Selles väikeses jandis on palju värskust ja humori. Sisu on meie maaelust võetud. Jant näitab peene pilkega, kui vähe veel mõnikord meie kulturaliste ettevõtete tähtsusest aru saadakse. Peremees on kuulnud, et keegi näitusel suurte kapsaste eest rahalist auhinda saanud. Ta tahab ka saada. Et aga omal tublit kapsapead ei ole, toob ta salaja saunanaise kapsapea ära. Sauna naine tuleb oma kapsapead otsima, tülitsetakse ja riieldakse, kusjuures kapsapea ära rebitakse ja terve pere isekeskes riidu läheb. Viimaks kuulatakse, et kapsapea jant asjata oli, sest et näitus juba nädal varem oli ära peetud.

Korda läinud pilge on ka „Ärimehed“. Mehed tulevad tõsiste nägudega kokku, et silikaat-kivide vabrikut asutada. Peetakse suuri nõupidamisi, tehtakse plaanisid, jagatakse juba uue vabriku direktorite kohte, aga siis tuleb välja, et kellegil osanikul niigi palju raha ei ole, et vekslit paberit osta, millega esimest võlga teha.

„Pärijad“ vitsutavad ahnust, mida rikkaks arvatud vaese naabrid tema pärandust otsides üles näitavad. Selles tükis on enam jämedajoonelist kui teistes kahes.

Piduõhtutel on need tükid teiste ettekannete vahel hea tuju loomiseks õige kohased.

A. Jürgenstein.

August Strindberg. Punane tuba. Kujutused kunstnike ja kirjanikkude elust. Kirjaniku loaga eestistanud Leeni Ploompuu. Tallinnas, 1912. Kirjastuse Ühisus „Maa“. 388 lk. 8. H. 1.50 kop.

Peeter Rubel, Meie nooresoo vaimlisest murrangust. („Noor-Eesti“ päevaküsimused nr. 1.) E. K. S. „Noor-Eesti“ väljaanne, 1913. Ed. Bergmanni tr., Tartus. 32 lk. 8.

Rootsi kirjanik August Strindberg (sünd. 22. jan. 1849 Stockholmis, surnud 1913) on Rootsi nooremate kirjanikkude üks kõige anderikkamatest esitajatest. Iseäranis võitis „Punane tuba“, mis 1879 ilmus, temale üleüldise lugupidamise. Kaugelt suurem hulk tema töösid on Saksa keele tõlgitud. Saksakeeliste tõlgete järele on ka eestlastel läbistikku hõlbus ennast temaga tutvustada. „Punase toa“ eestikeelne tõlge on aga keeleliselt nii kehv, et teda ainult nendele soovitada võib, kes iga lugupidamist Strindbergi vastu kaotada tahavad. Kes selle tõlke kord läbi lugenud, ei võta naljalt muid Strindbergi töösid enam kätte.

Peeter Rubeli „Meie nooresoo vaimlisest murrangust“ on õige halvas tujus kirjutatud. Kõik on halb. Head ei leidu enam taeva all. „Meie noorsugu on leige, väsinud ja idealideta“ (lk. 13). „Kui vähe, pääliskaudselt ja lohakil meil koolipõlvel tööd tehakse! Kui vähe meil puhas-teadusliisi väärtusi hinnatakse, kui vähe nendest aru saadakse! Kõik õppimine sünnib ainult eksamite ja diplomite tagasihutusel!“ (lk. 15). Käbi ei kuku kannust kaugele! Kudas lapsed, nõnda vanemad. „Vaevalt leidub kusagil maailma nurgas veel teist niisugust paika, kus väikekodanlus nii rammusalt ja lopsakalt õitseks, kui meie armsal Baltimaal“ (lk. 7). „Meie kreisilinnakeste idülline elu, kõige oma monotonse ühekülgisuse ja vaikusega oli kui loodud spiessertumi pesitamiseks. Õieti ei olegi need linnad, vaid ennem alevid, külad, kuhu mõni tuhat kingseppa, rätseppa ja vürtsipoe pidajat oma kimpsude-kompsude ja naistelastega kokku on kogunud“ (lk. 10). Järgneb pikk ja kihvtine kirjeldus, kudas need igavad „kingsepad, rätsepad ja vürtsipoe-pidajad omale sooje pesasid“ pidavat asutama. Kõik on Rubeli arvates mäda: noorsugu on laisk, vanem põlv asutab sooje pesasid. „Meie rahvusline politika kobab abitult, pimedada instinkti sunnil, nende üksikute päevaküsimuste kallal, mis ajaratas juhtumise kombel ette veeretab — ilma pääsetee leidmise lootuseta“ (lk. 4). Sellesse pimeduse riiki võivat pääseda ainult üks valguse kiir, mida siis hr. Rubel ka tarvitada soovitab: see olevat „filosofilise kulturi istutamine meie oludesse.“

Nii on selle raamatukese sisu. Tema vastu vaielda ei maksa. Need on inimese arvamisest, kes suurlinnas elades raamatutest on lugenud, kui pime väljaspool Peeterburi ja Moskvat elu olevat. Kui hr. Rubel elu ennast tundma on jõudnud õppida ja siis uuesti oma mõtete ja soovimisega välja astub, siis võib neid vahest tõsisemalt võtta. Nii palju kui ma tähele olen pannud, on arvustajad läbistikku selle samale seisukohale hr. Rubeli kirjakese kohta astunud, kui ülepea vaevaks võeti teda tähele panna.

J. Jõgewer.

Gabriele D'Annunzio. Roosi romaanid. Süütu. Itaalia keelest V. Ridala. „Noor Eesti“ kirjastus. 369 lhk. Hind 2 rubla.

Theodor Fontane. Abielurikkuja (L'adultera). Romaan. Saksa keelest J. Käerner. „Noor Eesti“ kirjastus. Tartus. 157 lhk. Hind 75 kop.

Tähtsate kirjanikkude tähtsad tööd! Igatahes on aga nende tööde sisu siin kõrvaline asi ja jääb lugedes täiesti varju. Nende raamatute tõlkimisega ei ole nende sisu esitada tahetud, muidu oleks hõlpsamine seeditav keel valitud, mis lugeja tähelepanemist nii väga välimuse peale ei tõmbaks. Tööde eestikeelne koor on siin peaasi, siin on ammu töötatud uue keelega tõsiselt platsi astunud, seda esitada tahetud, minu arvates küll kaunis õnnetumal kombel. Nii kaua kui see keel veel lubamiste vallas oli, võis ju igaüks, kes soovis, uskuda, et ta nii ilus on, nagu tema loojad temast tõendasivad. Nüüd võib aga igaüks ise selle uue keele iludust või inetust nii palju maitsta, kui tal lusti ja tahtmist on.

„Abielurikkuja“ meremao pikkused laused ja värvita pladistamine, mille tagant raamatu sisu raske leida, võib siin ligemalt puudutamata jääda. See on nähtavasti õpilase töö meistri kõrval, millena hra Ridala omas „Süütu“ tõlkes ilmub. Hra Ridala tööd tuleb meil aga ligemalt tähele panna.

Hr. Ridala on oma tõlke kindlasti armastusega asja vastu valmistanud. Kindlasti on ta palju vaeva töö kallal näinud. Sarnast tööd, nagu D'Annunzio oma, harilisesse Eesti kirjakeelegi rahuloldavalt tõlkida oleks harjunud tõlkijat nõudnud, sellest hoolimata, et siin oma teatav mõistete ja üteluste kogu juba olemas. Muidugi pidi tõlke töö koguni uude, paari aasta jooksul sepitsetud kunstkeele seda raskem olema, kus peale noore vaimustuse midagi tööd kergitamas ei ole, kus peale teoreetiliste harutuste mingit eeltööd veel tehtud ei ole. Kui hästi või halvasti hra Ridalal korda on läinud uut keelt esitada, kas tema keel siiski liig sagedasti Eesti kirjakeelt meele ei tuleta, sagedamine, kui uue keele loojatel vahest armas, seda jätame nende eneste otsustada. Meil on siin tähtsam küsimus see, kas Eesti kirjakeelel uuel keelel midagi võita ei ole.

Uue keele grammatika lükkab Eesti kirjakeel, nii kaua kui ta Eesti keeleks tahab jääda, tingimata ja erandamata tagasi, nii hästi uue sõna- kui lauseõpetuse. Kirjakeel ei tarvita murde grammatikat, seda vähem tarvitab ta kunstliselt loodud grammatikat. Nii kaua kui keel oma keele seadustest lugu peab, nii kaua püsib ta iseseisva keelena alal. Hakkab ta oma keele kujusid kunstliselt loodud seaduste abil ümber tegema, siis on see kindel tundemärk, et keelel elujõud lõppenud. Muidugi muutuvad ka keele kujud kõige elujõulisemalgi keelel, kuid see sünnib aastasadade jooksul, ilma et meie seda märkaksime. Kui muutus juba lõpule viidud, alles siis näeme meie seda. Iga kõneleja toob midagi teisevärvilist häälekõla juure ja aastasadade jooksul tekib neist teisenditest muutunud häälik ehk sõnavorm. Kuid paari aasta jooksul ei muudeta elava keele grammatikat. Nõnda ei ole meil uue keele grammatikast Eesti kirjakeelele midagi võita.

Kuidas on siis lugu sõnavaraga? Keel võib väga palju sõnu laenata, ilma et ta oma iseseisvust nii kaua pruugiks kaotada, kui ta oma grammatika, mis õieti keele luukere sünnitab, alal suudab hoida. Meie „uuest keelest“ tohime meie Eesti keele igatahes niisama hästi uusi sõnu laenata, kui igast teisestki keelest, muidugi, kui nad meile sündsad on. Hra Ridala on oma tõlkele 30 leheküljelise sõnaraamatu juure lisanud; seda mööda leidub uues keeles, nagu lhk. 341 nimetatud, Araabia, Kreeka, Inglise, Itaalia, Ladina, Prantsuse, Romaani ja „kunstlikult moodustatud uussõnade“ seas ka suur hulk Eesti keeli sõnu, igatahes palju rohkem kui Läti Hendriku ladinakeelses kroonikas. Nende sõnade laenamise vastu, kellel neid tarvis läheb, ei ole palju ütelda. Muidugi ei tohi meie „uuest keelest“ Eesti kirjakeele sõnu võtta, mis siin segadust sünnitaksivad. Uues kunstkeeles on palju sõnu võimalikud, mis Eesti kirjakeeles seda mitte ei ole, sest et kunstkeel sõnadele ülepea uued tähendused püüab anda ja hariliste Eesti keeli sõnade asemele võimalikult teistsugusemaid, Eesti keeles arusaamata sõnu seab. Nõnda tähendab uues kunstkeeles „pärimine“ — viimane, Eesti kirjakeeles ei ole meil aga ei tarvidust ega võimalust teda selles mõttes tarvitada, sest et siin „viimane“ ikka viimast tähendab, „pärima“ aga järele küsima, pärandust saama, sich erkundigen, erben. Niisama ei saa meie uuest keelest võtta „aju“ — tähenduses tagaajamine, jaht, kuna meil „aju“ sõna „peaaju“ tähenduses juba kindlaks on saanud; ei ole võimalik ka sõna „kura“ tähenduses „põhikond, pera“ tarvitada, kuna ta meil tähenduses „pahem (käsi)“ tarvitusel on. Saagu neist juhtumise kombel silma puutunud näitustest.

Kõike seda tähele pannes ei ole Eesti kirjakeelel „uult keelelt“ kuigi palju võita. „Uus keel“ võib muidugi aga Eesti kirjakeele kõrval mõni aeg elutseda, nii kaua nimelt kui tal vaimustatud poolehoidjaid leidub, kes mitte ainult valmis ei ole oma palehigi tema eest ohverdama, vaid ka õige palju „kõlisevat“. Ilma selleta jääb ta pea kängu, kuna tema tarvitajate hulk kuigi laialiseks ei või tõusta, sest et ta ju ainult nende jaoks loodud on, kes harjunud ei ole Eesti keeli mõtlema. Nü pea kui rahva keskel elades „uue keele“ poolehoidja Eesti keeli mõtlema harjub, pöörab ta tingimata sellele kaunis abitumale riistapuule, nagu see kunstkeel on, selja ja võtab Eesti kirjakeele tarvitusele.

Kui raske selles „uues keeles“ mõtteid avaldada on, näidaku järgmised juhtumisi võetud väljakirjutused hra Ridala tõlkest. Need väljakirjutused ei ole halvemad ega paremad, kui terve töö.

Lhk. 7. „Mina mõtlesin sagedasti seda suurt kaotud lohutust (sõnastikus seletatud: kunstlikult moodustud uussõna, troost), kurbusega, mida surma tagasikutsumatus (? kui ma õieti aru saan, ei ole seda mööda inimesed enam surelikud, sest surma ei saa enam tagasi kutsuda; tänini arvati, et surnuid ei saa tagasi kutsuda), peaaegu müstiliseks moondas, kust, maa pääl, leida teine õde? Tahtmata see sentimentaalne igatsemine pöördis Giuliana poole. Kärsituna segude vasta (minule arusaamata, mis „segudest“ siin kõnet on), oli ta iga kallistuse, olgu mis

andumuse (sõnastikus : kunstlikult moodustatud uussõna : eneseandmine, Ergebung, Hingebung) tahes hüljanud (sõnastikus : ära põlgama, maha jätma). (Kui „andumine“ Ergebung, Hingebung peab tähendama, siis ei saa see sugugi „olgu mis tahes“ olla, Ergebung, Hingebung võib üksainus olla). Juba ammu ei tunnud ma kõige vähematgi sensuaalse segaduse varju tema kõrval olles ; tundes tema hingamist, ta parfüümi hingates, vaadeldes seda väikest pruuni märki, mis ta kaela pääl oli, jäin kõige puhtamasse jahedusse. (Mis tähendab „kõige puhtam jahedus?“ Sõnastikus seletust ei ole. Igapäises keeles tohiks see vahest umbes 100 kraadi külma olla, sarnane külm oleks vististe puhas jahedus). — Lhk. 9 : „Ma võisin vähehaavalt tagasi oma vabaduse, võisin minna otsima vaibu tundeid, mille kohta mu närvid vajadust tundsid, võisin ihastuda teisest naisest, väljaspool oma kodu elada ja leida õe end ootavat, leida omist tubadest tema hoolde nähtavid jälgi. (Ma ei leia ütluses : „tema hoolde nähtavid jälgi“ mingit mõtet)... Mu tänumeelsus sai mõne korra nii palavaks et see lõpmatusse hörnusi ja südamelisi hooli laotus. (Ma püüan kõiki uue keele minule teada olevaid konksusid meele tuletada, et lausest aru saada, aga ma ei saa talt aru : „lõpmatusse“ võiks uues keeles ära püüatud „lõpmatusesse“ olla, „laotus“ võiks olla taeva „laotus“, kuna nähtavasti lõpmatuses kõneldakse, siis peaks aga vististe olema „hörnuste ja südameliste hoolte laotus“ ; „laotus“ võiks uues keeles tähendada ka „laotas ennast“, kuid siis peaks lause olema : „hörnused ja südamelised hooled laotusid.“ Trükivigade loetuses seda lauset ei leidu).

Vahest on ainult esimestel lehekülgedel sarnasid arusaamata asju. Teeme raamatu õnne peale keskelt lahti. Lk. 225 loeme : „Hüppasin vankrile ja lasin end kirjastaja raamatukaupluse ette viia. Teel vaatlesin mõtteliselt (otsekohe sooviga) kahte ajulist korratust, kõige hirmsamat kirjanduse inimesele, sõna kunstnikule, stilistile : — afaasiat ja agraafiat. Ja mul oli fantastiline nägemus sümptoomidest. Astusin raamatukauplusse. Esmalt ei eraldanud ma midagi, välimise valguse heretud silmadega“. Katsume aru saada. Esimene lause on selge. Siis haarama sõnaraamatu kätte. Seal leiame : „aju — tagaajamine, jaht ; kuid nähtavasti on siin mingist muust, vist peaaugust, mitte aga tagaajamisest jutt ; edasi leiame üles, mis „afaasia“, „agraafia“, „fantastiline“, „sümptoon“ on ; „eraldanud“ puudub ehk ta küll vististe siin teises mõttes tarvitatud on, kui harilikult (üteldakse : „ta eraldas ennast teistest“, kuid selles tähenduses ei ole arusaadav lause : „ei eraldanud ma midagi“), nii sama puudub sõna „heretud“ seletus ; ka Wiedemann ei tunne seda sõna. Loogika on siin vähemalt niisama sugune kui muil surelikkudel.

Vaatame edasi. Lk. 256. „Nüüd oli kogu minu hing rippumas neil vaestel huudel mis puhust teise oleksid võinud pärimise hingetõmbuse anda.“ Mis on „pärimise hingetõmbus“ ? Sõnaraamatus leiame : „pärimine — kõige tagumine, viimane, lõpulolev.“ Nüüd saame lausest igatahes aru. Aga kui „pärimine“ uues keeles „viimast“ tähendab, siis oleks õige huvitav teada, kudas tähendatakse seal Eesti kirjakeele „pärimist.“ Kas

ta jaoks sõna juba loodud peaks olema? Muidugi ei tasu vaeva ära seda uurima hakata.

Natuke edasi, lk. 257, loeme: „Ma ei liiguks siit, oleksin kõige usinam ja hõrnem põetajatest, õnnistuksin täide saatma elulise valgutuse (?), täide saatma ime, armastuse võimuga.“ Mis on eluline valgutus? Sõnaraamatus leiame: „valgutama — valguma panema, nõrutama“, aga „nõrutama“ sõna ei leidu. Kas peab see „nõretama“ olema. „Eluline nõretus“, või „eluline — valguma panev“ käivad aga mõlemad minu arusaamisest üle.

Raamatu lõpu laused lk. 340 on: „Eba määraselt valendas põhjal kohale asetud kirst. All pool lampisid oli vanamehe hallus valgeline, nõnda kumav varju piiri äärel.“

Viimasest lausest ei saa mina aru.

J. Jõgewer.

Dr. med. P. Hellat, „Tervise õpetus“. Teine täiendatud trükk. 60 tekstipildi ja 12 pilditahvliga. „Ühiselu“ kirjastus Peterburis 1913. XXVII + 647 lkh. Ilmunud 20-nes andes, hind 20 kop. anne.

Viimaks on Dr. P. Hellati „Tervise õpetuse“ teine trükk ometi täielikult ilmunud. Ehk küll raamatu kirjutaja valmis käsikirja järele oli jätnud, kestis siiski trükkimine õige pikalt. Igavaks läks juba viimase ande ootamine. Kuid käesolev täis raamat lepitab vist igauhte ootajat. On näha, et trükkimise tööd iseäralise hoolega on tehtud; trükk on selge ja ilus, joonistused ja pildid raamatus on väga hästi korda läinud, paber on hea. Trükiparandused on hoolikalt tehtud. Iga hea töö võtab aega. Lisaks on hästi kokkuseatud „oskussõnade, nimede ja sisu register“, mis raamatu tarvitamist väga kergendab. Raamatule ligipandud on P. Hellati näopilt, läikepaberil.

„Tervise õpetus“ on eesolevas väljaandes umbes kolmanda osa suurem, kui esimene väljaanne oli. Seda väljaannet nimetatakse „teiseks täiendatud trükiks“, õiguse pärast peaks seda aga küll „täiesti ümbertöötatuks“ nimetama, sest hakkame teist trükki esimesega võrdlema, siis leiame vähe kohtasid, mis veel ühesugused on. Kaugelt suurem osa on kas põhjalikult ümbertöötatud, ehk koguni uuesti kirjutatud. Ümbertöötatud on raamat sisuliselt, ümbertöötatud on ta ühes sellega ka keeliliselt.

Raamatu sissejuhatuses põhjendab Hellat ise seda ümbertöötamist järgmiselt: „Eesti rahvas on vaheajal suurte sammudega eduteed kõndinud; rahva arusaamine on palju laienenud. Ühes rahvaga on ka Eesti keel võrsunud. Juba see teeb kohuseks uut trükki suurte muudatustega ette võtta. Viimaks on teadus, iseäranis arstiteadus, vaheajal suuresti kasvanud. Ilmusivad uued sihid, uued vaated. Raamatu praeguse aja teaduse kõrgusel hoidmiseks tuli sellepärast igas osas laialisi sisulisi muutusi ette võtta ning päris uusi lisandusi vahele mahutada. Võib ütelda, et mitte ükski lehekülj endisel kujul ei ilmu“.

1894 ilmus esimene trükk, umbes 15 aastat oli sellest ajast möödä-läinud, kui kirjutaja uue trüki ettevalmistusele asus. Mitte ainult keel ja

teadus ei olnud aga selle aja sees edenenud, vaid ka raamatu kirjutaja ise. 20 aasta eest, kui ta oma tööd kirjutas, oli ta alles enam-vähem käärimise aastates, nüüd kus ta paljude tungivatel soovidel seda uuesti pidi ilma saatma, leidis ta, et ta paljude küsimustes enam endisel seisukohal ei seisnud, et paljud asjad tal nüüd teistsuguses valguses paistsid. Noorest, palavverelisest püüdjast oli selginud pilguga erapooletult otsustaja teadusemees saanud. Endisel kujul oma tööd uuesti ilma saata ta ei võinud, see pidi uues trükis ka kirjutaja uute, selginud arvamiste avalduseks olema, tuli täiesti ümber töötada, ja see on ka sündinud. „Tervise õpetuse“ teisest trükist võib ütelda, et ta esiteks kõigiti praeguse aja arstiteaduse täiel kõrgusel seisab, teiseks aga ka, et ta lugejatele seda pakub, mis ta kirjutaja omas pikaajalises arstlises tegevuses on õige ja hea leidnud olevat, mis kõigiti läbimõeldud ja äraproovitud on. Omas „Tervise õpetuses“ avaldab Hellat oma seisukohta tervishoiu tähtsamate küsimuste kohta, selle juures ikka meie olusid, meie tervishoidlikka arvamisi silmas pidades. Sellest seisukohast vaadates on Hellati raamat ühteviisi huvitav igale lugejale, ilma tema hariduse astme peale vaatamata, ühteviisi huvitav mitteametistele kui ka arstidele. See raamat on sõna täies mõttes „meie“ terviseõpetus, meie tarviduste kohane.

Et Dr. Hellat oma ärakaalumiste ja äranaagemiste põhjal täiskarsklane oli, siis on arusaadav, et ta omas raamatus ka karskuse tähtsust ära näidata püüab. Et ta seda mitte pealetungivalt ei tee, vaid enam igaihte karskuse küsimuse üle järel mõtlema katsub panna ja talle omalt poolt nagu ainult tarvilikku materjali annab, siis tõstab see viis veel enam raamatu mõju selles asjas ja teeb raamatu ühiselt tähtsaks karskuse õpetuse raamatuks.

Et nende ridade kirjutaja poolt täielisem arvustus Dr. Hellati „Tervise õpetuse“ üle kuukirjas „Tervises“ nr. 11, ilmunud on, siis olgu eelmised read ainult selleks kirjutatud, et lugejate tähelepanemist selle kasuliku ja tähtsa raamatu peale juhtida. **H. Koppel.**

Rikutud Eesti keelest.

Meie praegune Eesti keel on oma endise lihtsuse ja puhtuse kaotanud. Kirjamehed on oma võõrakeelse hariduse läbi võõra mõju alla sattunud ja paenutavad oma emakeele võõrakeelsete liistude peale. Ime see ka ei ole, kõrgemates koolides pole Eesti keele tundisid peaaegu olemaski. Vaevalt olen üht ajalehe numbrit leidnud, mille Eesti keel mind mitte pole pahandanud. Juhtkirjad ja toimetuse liikmete kirjatööd meie paremates ajalehtedes lähevad enamiste korda, aga maalt ja linnast sisse saadetud kirjad näitavad, et Eesti mehed enam Eesti keelt ei mõista. Ja kui kergesti hakkab niisugune rikutud keel teistele külge: nõdrema iseloomuga ja vähema tundmisega inimesed peavad niisugust keelt just haritud ja toredaks keeleks ja hakkavad ise niisamuti kirjutama ja kõnelema. Olen mõnegi mehega kokku puutunud, kes ütlesivad:

„Mul on kolm lapsed“. Ju nad sakstelt nõnda vist kuulsivad. Nüüd on Saksa mõju juba ammu kadunud, aga seda suurem on Vene mõju.

Kõneleme esiteks Vene keele mõjust Eesti keele peale. Sellest ma siin ei räägigi, kui Vene keelseid sõnu ilma tungiva põhjuseta Eesti keele võetakse, kus kohast Eesti keeli sõna kergesti leidub. Koolilapsed võivad ju oma „sadaatshadega“ ja „resheniatega“ kiidelda, sest et see neil harjunud asi on ja neil rutuga kohast sõna käepärast ei ole, aga kirjutama meie küll nõnda ei hakka. Palju halvem on aga see, kui mitmed eestikeelsed sõnad ja kõnekäänud Vene vaimus tarvitatakse otse Eesti keele loomu vastu. Seda venestatud Eesti keelt näeme meie:

1) Üksikutest võõriti tarvitatud sõnadest. Kõige enam tarvitatakse praegu sõna „keegi“ Vene tähendusega „нѣкто“. Rikkumata eestlane tarvitab sõna „keegi“ iseseisvalt s. o. inimese asemel, kelle nime teada ei ole, näituseks: „Keegi küsis minu käest;“ selle keegi asemel ütleb aga eestlane ka väga hea meelega „üks“: „Üks küsis minu käest“. Iseäranis palju tarvitatakse õigusega seda sõna „keegi“ eitava sõnas („ei keegi“ — „keegi ei“). Praeguse aja sulemehed aga arvavad, et „keegi“ on Vene „нѣкто“ ja kirjutavad nii: „Annemõisa uulisats elab keegi kingsepp, kes omas toas elusat seapõrsast peab“. Eestlane ütleks siin: „üks kingsepp“. Koguni vastik ja keeleline kõrvahoop on see, kui inimese täielise nime ette „keegi“ pannakse, ja niisugustest kõrvahoopidest kubiseb paraku iga ajalehe nummer. Niisugune „keegi“ on kaks kord kõlbmata, sest esiteks on ta Eesti keele loomu vastu ja teiseks on ta nimekandjale alandav. Lugesin „Postimehest“ hiljuti järgmise sõnume, et Ropka valla Tasa talu olla „kellegi Undritzile“ ära müüdüd. Kirjasaatja kuulis U. nime esimest korda, temale oli U. paljalt üks „keegi“, meie aga mitte ja U. -le enesele ka mitte. Keegiga peab väga ettevaatlik olema. Mis teie arvate, kuidas see küll kõlaks, kui meie loeme: „keegi Tõnisson“ on „Postimehe“ toimetaja?

Peale „keegi“ on veel mõned muud sõnad Vene tähenduses tarvitusele võetud, näituseks „jääma“. Räägitakse koolikatsumisest ja öeldakse siis: „Inspektor jäi laste mõistmisega rahule“. Siin on Vene „остался“ ümber pandud. Kes aga Vene keelt ei mõista ehk Vene keeli ei mõtle, see peaks arvama, et see kool päris hea ei olnudki, aga viimati jäi koolikatsuja ometi rahule. Nii on siis kirjasaatja ilma tahtmata kiitmisel asemel kooli laitnud. Eestlane kirjutaks niisugusel korral: „Inspektor oli laste mõistmisega rahul“.

2) Enam veel kui üksikutest sõnadest näeme Vene keele mõju sõnade võõriti sidumisest s. o. kahe sõna võõriti ühendamisest. Eestlane ütleb „püssi laskma“, aga venestatud keel ütleb püssist ehk revolvrüst laskma. Kui ühel inimesel 2 ametit on, siis seab venelane need kaks lihtsalt kriipsu läbi ühte ja ütleb: „Pere-naine-rentnik“, kuna rikkumata eestlane ütleb: „Porenaiseist

rentnik“. Venelane ütleb: Tallinna ja Tartu linnad, aga eestlane: Tallinna ja Tartu linn. Ülepea armastab eestlane sagedasti ainsust, kus teised keeled mitmust tarvitavad. Nii ütleb eestlane ka kõige suurema arvu järele ikka ainsuses: 300 meest, mitte mehed ehk mehi, ja ajasõnagi on ainsuses, näituseks: koolis käib 30 last, mitte käivad. Sellepärast ei ütle meie ka mitte, nagu hiljuti ühest lehest lugesin: „Viimaste seitsme aastate jooksul“, vaid: viimase seitsme aasta jooksul. Meie ütleme: Mina nägin seda oma silmaga“, mitte silmadega, ehk meil küll 2 silma on.

3) Kolmas Vene mõju avaldab ennast kõnekäändudes, mis sõna sõnalt on Eesti keele ümber pandud. Neid on palju ja pahandavaid, mõned üsna nutu või naeru väärt. Kuulus on „eksami äraandmine“. Nüüd ei mõista keegi enam eksami teha, kõik on äraandjad, isegi kooliõpetajate suust olen seda kuulnud. Kooliõpetajad on seda ka veel ütelnud: „Meie läksime piiblitlugu läbi“. Kas ütlejatel raasugi Eesti keele vaimu enam ei ole, et nad selle kõnekäändu koledust ei tunne? Kuskilt võib küll läbi minna, aga midagi ei või läbi minna, vaid midagi võib läbi võtta. Sarnane Vene kõnekäänd on ka: „See seisab selles, põhjus seisab selles“. Selle vastu ütleb võltsimata eestlane: „See on see asi“ ehk „see on see põhjus“.

4) Viimati avaldab veel lause sõnade järg Vene keele mõju. Vene keeles on sõnade järg ümber pöördud kui Eesti keeles. Venelasel on alati alus (Subjekt) ees ja ütlus (Prädikat) taga. Venelane ütleb: „Siis meister astus sisse“, kuna Eesti lause nii käib: „Siis astus meister sisse“. Ka paigutab venelane aluse ja ütluse vahele muid sõnu, kuna meie seda mitte ei tee. Venelane ütleb: „Mehed teda kuulates arvavad“, meie ütleme: „Teda kuulates arvavad mehed“ ehk „mehed arvavad teda kuulates“.

Olgu nii palju Vene keele mõjust. Aga meie keel kannatab veel muudegi mõjude all. Nimetan teiseks Tartu murde mõju. Mitmed meie kirjameestest on Tartu murdes üles kasvanud, pärast on nad küll kirjakeelt või Tallinna keelt õppinud, aga mõni kord paistab nende kodukeele mõju ometi välja. Nii tarvitavad nemad ajasõnade „käskima“ ja „laskma“ juures alalütlevat käänet, kuna ainult osastav kääne kohane on. Nemad ütlevad: „Vend käskis omal õel kohta edasi pidada“, ehk „lase minul siit läbi minna. Õieti on ainult nii: „Vend käskis oma õde kohta edasi pidada“ ja „lase mind siit läbi minna“.

Väga palju paha meelt on mulle „kuna“ sõna võõriti tarvitamine valmistanud. Iga raamat ja ajalehe number kubiseb „kuna“ sõnast. Ikka „kuna“ ja „kuna“ ja enamist ikka võõriti. „Kuna“ on ju küll vana Eesti keeli sõna, aga teda tarvitatakse Tallinna maal ühes ainsas kindlast tähenduses. Tema tähendus on karva pealt seesama, mis Saksa „während“ ja Vene „между тѣмъ какъ“ tähendab. Kuna seab ikka kaks lauset teine teise vastu ehk vastolusse; tema asemel võiks ka „kuid“ ehk „aga“ tarvitada,

näituseks: „Mina elan maal, kuna vend linnamees on“. Aga meie kirjamehed ei lepi selle ainsa „kuna“ tähendusega. Võib olla et nemad kui Tartu mehed seda tähendust ei tunnegi, selle vastu kõlab neil aga kõrvus, et Tartu-maal „kuna“ veel kahes tähenduses olemas on, nimelt „kuna gi“ = iialgi ja „kuna s“ = millal? Need kaks Tartu sõna on meeste meeled segamine ajanud, ja nad tarvitavad nüüd kuna ohtrasti, kõiksugustes tähendustes, mida „kuna l“ „kuna gi“ pole olnud. Võtan ainult uuematest „Postimehe“ numbritest näitusi. Sealt loeme: „Mees mõisteti, kuna teotamine purjus olekus juhtunud, ainult väikest trahvi maksma“. Siin on „kuna“ „et“ ehk „sest et“ asemel tarvitatud. Teine näitus: „Kuna seal kõik kastid lahtised on, siis olla seal kaunis tihti vargusi“. „Kuna“ ja „siis“ ei või meie iialgi ütelda, vaid ikka „et“ ja „siis“: „Et seal kõik kastid lahtised on, siis olla seal kaunis tihti vargusi“. Kolmas näitus: Ühest basari kuulutusest, mis Saksa lehtedes olnud, öeldakse: „Eesti lehtedes pole sõnakestki näinud, kuna vist küll pea kõik basaril käijad Eestlased olid“. Siin on „kuna“ „ehk küll“ asemel. Ma lõpetan selle kuna-seletuse selle õhkamisega: oh millal pääseb Eesti keel sellest kuna-kupatusest!

Kolmas mõjuavaldaja on Soome keel. Soome keelel näib nõiduslik vägi olema nende üle, kes temas haridust saanud. Need kirjutavad sagedasti niisugust soomestatud Eesti keelt, et kõige parema tahtmisega sellest aru ei saa. Aastal 1910 ilmus kuukirjas „Eesti Kirjandus“ tuntud noore keeleteadlase poolt kirjatükk: „Mõned jooned keele ajaloo“st“. Selle hakatuses on järgmiselt öeldud: (Kuulge ja pange tähele!)

„Ainult selle tõttu, et sündmused, olgu nad missugused tahes, alati mõnes osas teatava määrani nagu kivistavad, jäänustena, mis kauemaid aegu muutmatuna või võrdlemisi vähe muutuvana võivad alale jääda, saab minevik, ülepea kõik vaimsed ja ainelised pärandatavad varad tähendusrikkaks. Iga poole olevasse jääb kogu sündmuste lugematus jälg. Nüüdsed olud oletavad enesega terve rea ennemalt valitsenud tingimusi, millest eelmised vajalistena on pidanud asenema; ja ikka käsitavad olgu mis ajal tahes tõdena tunnistanud ilmavaated, usud ja kombed, ihaldused ja isud vanema sisemise hingelise maailma jätteid, mis küll uuemate voolude moonutatud ja varjatud võivad olla, kuid mis küllaltgi sagedasti läbi hiliste kordade paistma pääsevad nagu geoloogilised lademed maakoores“. —

Minu mõistus niisugusest keelest jagu ei saanud ja sellepärast jäi see vahest üsna hea ja kasulik kirjatükk lugemata. Mõne aja pärast juhtus üks Soome keele professor minu juures külaliseks olema. Palusin teda appi. Tema seletas Soome keele abil need laused ära. Et meil aga Soome keele tundjaid vähe on, siis ei või nii väga soomestatud keel sõpru leida.

Neljas viga meie uuemas Eesti keeles on **võõrakeelsete sõnade** rohkus. Kui teaduslistes raamatutes ehk kuukirjades teaduslised kirjatükid

Greeka ja Ladina keele sõnadest kubisevad, siis saab sellest aru: teaduslised võõra keele sõnad on kõikide rahvaste haritlastele tuttavad. Aga mis peame selle kohta ütleva, kui rahva koosolekute kõnedes ja ajalehtedes ka võõrakeelseid sõnu leidub ilma mingi seletuseta ja sagedasti ilma põhjuseta. Oleks aga tarvis natuke enam järele mõelda, küll siis saaks Eesti keeles sedasama ka ära ütelda. Niisuguseid võõrakeelseid sõnu lugedes ja kuulates on kiusaja mulle mõnikord kõrva sisse sosistanud: „Need mehed ja lehed tahavad näidata, et nad targemad on kui liht lugeja“.

Viies viga on uned Eesti keeli sõnad. Uusi sõnu on ju küll väga tarvis, et kõiki mõisteid kohaste sõnadega ära tähendada ja vaja ei oleks võõrast keelt appi võtta. Parem ikka oma keele loomuline uus sõna kui päris võõra keeli sõna. Aga need uued sõnad peavad — nagu cand. Leetberg Eesti Kirjanduse Seltsi kõnes õieti tähendas — Eesti keele vaimus loodud olema ja mitte sinna tükki, kus juba kohane Eesti sõna olemas on. Ka oleks tarvis uusi sõnu esialgu ikka ära seletada, muidu läheb kõne tuum kuulajale kaduma. Olgu selle kohta üks väike näitus. Hiljuti pidas tuttav kirjamees paaritunnilise kõne suurele rahvahulgale. Ta kõneles ühtepuhku „elevusest“. Küll murdsin pead, et mis see sõna õieti tähendab. Mull tuli meele, et „Postimees“ seda kord ära seletas, aga kahjuks oli seletus ära ununenud. Mõtlesin: „elavus“ ta ei ole, „ärevus“ ka mitte, vahest „põnevus“? Aga miks siis „elevus“, kui „põnevus“ juba olemas? Pärast kõnet oli mul häbi selle sõna seletust targematelt küsida. Aga kui oma vana noorepõlve sõbraga, kuulsa Eesti kirja-ja keelemehega kokku sain, võtsin ometi südame rinu ja küsisin: „Ole hea mees, ütle mulle mis on elevus?“ Mõtlesin, nüüd naerab mind välja, aga oh imet! sõber ei teadnud ka mitte. Tulin koju, otsin Aaviku uute sõnade sõnastikust, aga ka asjata. Nii ei tea ma siis praegugi mitte, mis „elevus“ tähendab.

Lõpetuseks pean veel ühe Eesti keele rikkumise peale tähelepanemist juhatama. See on nimelt see, et tuttavatele Eesti sõnadele antakse teine tähendus. Üks niisugune sõna on „ülelõõma“, see tähendab: teist kavalusega petma. Praegu olen aga kuulnud ja lugenud, et mõni liht vargust „ülelõõmiseks“ nimetab. Ülepea püütakse vargust ilusate sõnadega auustada. Kui ajalehest varguse-sõnumid loed, siis muud ei kuulegi, kui et seal ja seal „pandi vargustoitme“. Minu arvates on „toime panema“ liiga kõrge ja auus sõna, et seda varguste sõnumites alandada. Kolmas sõna on „lunastama“. Igaüks teab, et see ainult pandi tagasi võtmist tähendab ja peaaegu ainult usuteaduses Önnistegija tegevuse äräütlemiseks tarvitusel on. Aga meie kirjamehed tarvitavad lunastamist lihtsalt ostmise asemel, näituseks: „Kontserdil lunastati piletit“. Mina ütlen: ei lunastatud, sest panti seal ei olnud, vaid osteti.

Saagu neist näitustest küll. Ma ei võinud ega tahtnud oma kõnekesega kõiki vigasid ette tuua ega põhjalikult ära seletada, ainult mõne vea peale tahtsin nagu sõrmega näidata. Vahest äratav see mõne järelemõtlemisele. Hea oleks, kui minu kõne ajalehtede kirjutajate ja kirja-saatjate kõrvu ulataks. Ülem asi on see, et meie Eesti keeli mõtleme, siis kirjutame ja kõneleme ka Eesti keeli. Kui enne „patseerima“ mindi ja nüüd „kuljaitama“ ja „matkama“ minnakse, siis loodan ma, et edespidi minnakse „jalutama“.

F. Ederberg.

Mõni sõna koha- ning suguharunimedest.

Herra M. I. Eisen kirjutab E. K. S. kuukirjas lhk. 327 muu seas: „Fr. Kuhlbars ütleb Lape Viljandi pool sageda sugunime olevat. Nagu tuttav, ei ulata Eesti sugunimed sadat aastatki tagasi. Sel põhjusel ei või sugunimed Eestis kaugemale muistsesse aegu ulatavaid küsimusi seletada.“

Nende ridadele oleks mul omaltpoolt mõni lause asja selgituseks juure lisada.

Juba ammust ajast saadik on kohanimed suuremal arvul kohanikkude ja viimati perekonna nimedeks saanud. Näituseks sai meie kodumaal ühe Viira talu peremees Villem umbes üheksakümne aasta eest omale nimeks Villem Viira; keegi Jaan, kes Jõgevestest pärit oli, sai nimeks Jaan Jõgevest. Samal viisil on saanud „priinimed“: Keskküla, Kivastik, Tarto ja palju teisi. Isegi Saksa mõisnikud on meie kohanimedid perekonna-nimedena omandanud, nagu Hans ning Margaretha Savigerve (Savijärv) XV. ja Christoph ning Melchior Metzacken (Metstaga) XVI. aastasajal. Ka uuemal ajal kuuleme, et kohanime inimese nime asemel tarvitatakse. Tartumaal oli ühe Lalli talu peremehe nimi Kotter Korb. Vallavanem ei küsinud aga mitte: Kas Kotter Korb, vaid „kas Lalli ka siin on?“

Vanasti ei olnud see haruldane nähtus, et mõni koht, mõis või talu, uue omanikuga ka uue nime sai. Aastal 1533 omandas Johann Overlacker ühe mõisa Helme kihelkonnas. Sellest on koht oma praeguse saksakeelse nime Overlack saanud. Aastal 1596 läks see mõis Johann Patkulli omanduseks, millel põhjusel praegune Eesti nimi Patküla oma alguse sai. Selle koha vanem nimi võis Põldmaa („Hof zum Felde“) olla. — Teine nähtus. Aakres, Rõngu kihelk., oli ühel kohal, nii kaua kui peremees Tiit elas, nimeks Tiido talu; Tiido pojaga sai kohale nimeks Tiido-Petri ja Petri pojaga Petri-Matsi talu.

On mõni vanem kohanimi enne oma kadumist suguharunimeks saanud, siis võib ta vanaajaurijale niisama tähtis olla, nagu kohanimi ise. Tähtsamate nimede liiki tuleb igatahes ka suguharunimi Lapp arvata, sest et meil siin nähtavasti ühe õige vana nimega tegemist on, n mega

mille tähenduse üle vaarumata lõpuotsust veel ei ole tehtud. — Peale nime Lapp on Viljandimaal ka (Läti) perekonnanimi Laping tarvitusel.¹⁾

Ajal, millal kõik eestlased suguharunimedega osaliseks said, leitud meie maalt kohati veel elanikke, kes endid laplasteks tunnistanud. Selle teate leidsin ma aasta viiekümne eest ühe tähtraamatu sabast. Kindel on, et laplased vanasti vägevamad olid ja et nende maa rajad kaugemale lõunapoole ulatasivad, kui praegu. XI. aastasajal olid nad Skandinavias svealastele, kes neid küll mägedesse olid tõrjunud, veel väga kardetud naabriteks. (Bremeni Aadam. IV, 25).

Soomekeelset nime lappalaiset pandakse tavaliselt ümber „lõpu-, otsa- ehk äärerahvas“; teadlane Laestadius juhib meie tähelepanemist aga selle peale, et lapikeelne sõna lappa kuristikku või koobast tähendavat,²⁾ mille järele nimi lappalaiset s. o. koopa-elanikud kiviajast pärit võiks olla.

Kui nüüd põhjamaalased koobast, milles nad muiste elasid, ehk vahest juba väga varakult lappaks nimetasid ja nende naabrid sellel põhjusel nendele nime andsid, millest praegune nimi Lapi rahvas välja arenes, siis on see nimi ometi aja jooksul nähtavasti tähenduse saanud, mis laplastele enam ei meeldinud, mispärast nad uue nime same- ehk sabmeladas (arvatavasti „soomaalased“ ehk „soomlased“) omandasid, nagu türklasedki sellest midagi teada ei taha, et nad türklased („röövliid“) on, vaid üksi osmanid ehk ottomanid tahavad olla.

Laplaste kohta olgu siin lühidalt veel nimetatud, et nad vanasti igal pool, isegi Lääne-Europas kui nõiad suures kuulsuses seisivad. Nende nõiatükkidest jutustavad väljamaal nimelt Sebastian Münster³⁾ (1489—1552 a.) ja E. V. Happel⁴⁾ (1647—1690 a.).

Viljandis, 8. septembril 1913. a.

F. Kuhlbars.

Bibliografia.

a) Raamatud:

1. Toimetusele saadetud raamatud:

Gabriele d' Annunzio. Roosi romaanid. Süütu. Itaalia keelest V. Ridala. „Noor-Eesti“ kirjastus. 1913. 369 lk. 80.

Aino Kallas. Lahkuvate laevade linn. Tõlkinud Friedebert Tuglas. „Noor-Eesti“ kirjastus. 1913. 131 lk. 80. H. 90 kop.

1) Võrdlemiseks: Lätilapa on meie „leht“, Lätilapumehnesis on meie „lehekuu“ ja Leedu läpe on meie „rebane“.

2) Pettersson. Lappl. 10.

3) Heinr. Kurz. Gesch. d. deut. Lit. 1864. II, 177.

4) Dr. H. A. Daniel. Handb. d. Geogr. 1866. II, 808.

Keiser või sunnitööline? Keiser Aleksander I. surma saladus ja vanakene Feodor Kusmitsch. „Hariduse“ kirjastus, 1913. 45 lk. 80. Hind 30 kop.

Hans Andersoni A B C. Ploompuu kirjastus, Tallinnas (Laste pildiraamat).

Sünnipäeva raamat. Ploompuu kirjastus, Tallinnas (Laste pildiraamat).

Kolm tillukest kiisukest. Ploompuu kirjastus. Tallinnas. (Laste pildiraamat).

D. Mereshkowski, Julianus Taganeja. I. Ploompuu kirjastus. Tallinnas. A. Perti tr. 320 lk. H. 120 k.

O. Wilde, Önnelik kuningapoeg. Inglise keelest M. Kurs-Olesk. K. Sööti tr. ja kirjastus. (Eesti Kirj. S. koolikirj. toimek. Nooresoo kirjavara nr. 22). 69 lk. H. 35 k.

Rudolf Hirschberg-Iura. Viirastused. Ühe hullumeelse päevaaraamatust. Tõlkinud Ricaudet. I. Ploompuu kirjastus. A. Perti tr. Tallinnas 1913. 60 lk. H. 30 k.

E. Werner. Saatuse teed. Roman. I. Ploompuu kirjastus. A. Perti tr. Tallinnas, 1913. 286 lk. H. 1 r.

A. Schobert. Uulitsalaps. Roman. Ploompuu („Ühiselu“) kirjastus. 1912. 278 lk. H. 1. rub.

Looduse imed. I. Peatükid looduse vallast. Tõlkinud A. Hansen. „Tallinna Eesti Kirjastuse Ühisus.“ A. Perti tr. 8.º 344 lk. H. 125 k.

Dr. Philos. Näitelava ja prostitutsion. Eesti keelde L. Kivi. Ploompuu kirjastus. Tallinnas, 1913. M. Tamverki tr. Haapsalus. 48 lk. Hind 30 kop.

M. Kivialune, Eestimaa 300 aasta eest. Ploompuu kirjastus. 1913. H. 60 k.

Friedrich Friedrich, Töölise naine. Roman. Ploompuu („Ühiselu“) kirjastus. Tallinnas, 1913. Felsberg ja Tetermanni tr. 80. 424 lk. H. 180 kop.

Henrich Sienkevitsch, Volodievski. Ajaloolik roman. Eesti keelde E. Reinthal. Ploompuu („Ühiselu“) kirjastus. Felsberg ja Tetermanni tr. 648 lk. 80. H. 250 kop.

H. Prants, Eesti rahva ajalugu II. K. Sööti kirjastus (E. R. S. kirjanduse haruseltsi toim. nr. 12-a). A. Perti tr. Tallinnas, 1913. 312 lk. Hind. 140 kop.

Friedebert Tuglas, Õhtu taevas. Novellid. „Noor-Eesti“ kirjastus. 1913. („Noor-Eesti“ toim. nr. 18). 144 lk. 80. H. 70 kop.

Peale selle on ilmunud, aga toimetusel saamata:

Granfelt, M. Kolm kõnet lastele. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 80 24 lk.

Käsitöö ja tööstuse näitus Tartus, 4., 5. ja 6. mail 1913. Tartus, 1913. I. Mällo tr. 160. 35+38 lk.

Mäekala, Karl, Mesilaste mädapoja haigus. Tähtsamad meetaimed. Tartus, 1913. K. Sööti tr. 80. 90 lk. H. 40 kop.

- Schiller, Friedrich v. Kellalaul. A. Rombergi muusika. M. Otstaveli trükk. 8°. 15 lk.
- Tartu Rahvaraamatukogu Seltsi põhjuskiri. Tartus, 1913. I. Mällo tr. 16°. 7 lk.
- Aa tulekahju kordadel vastastiku abiandmise Seltsi põhjuskiri Rakvere maakonnas Eestimaal. Tartus, 1913. K. Sööti tr. 8°. 16 lk.
- Mehring, Franz. Saksa ajalugu peale keskaja lõppu. Juhtnööriks õpetajatele ja õppijatele. I. Autori lubaga ümber pannud M. Martna. Tartus, 1913. Zirki tr. 8°. 132+1 lk.
- Dernov, M. Mesila asutamine. Eest. J. Kaarna. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 8°. 29+2 lk.
- Eesti karskuse Seltsi „Edasi“ põhjuskiri. Tartus, 1913. Grenzsteini tr. 16°. 8 lk.
- Hariduse sõnaraamat. Tartus, 1913. Grenzsteini tr. 8°. 16 lk.
- Kneisel, Rudolf. Pörguvürsti Beliali tütar. Tartus, 1913. Hermanni tr. ja kirjastus. Tartus, 1913. 96 lk.
- Eesti põllu- ja käsitöönäituse eeskava. Tartus, aug. kuu 16—19 päeval 1913. (Eesti Põllumeeste Selts Tartus). Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 8°. 19 lk.
- Vennad Grimm. Muinasjutud lastele. Eesti keele O. Grossschmidt. Tartus, 1913. J. Kaarna kirjastus. I. Mällo tr. 16°. 60 lk.
- Hoffmann, A. Keetmise õpetus. Tartus, 1913. Sööti trükk ja kirjastus. 349 lk.
- Mälberg, E. Perenaeste käsiraamet. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 8°. XII+252 lk. 80 kop.
- Põhja-Liivimaa Põllutöö Keskseksi Põhjuskiri. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 16°. 16 lk.
- Reiman, Willem, Jaan Adamson. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. ja kirjastus. 8°, 89 lk. H. 30 k.
- Mustve karskuse Seltsi põhjuskiri. Tartus, 1913. K. Sööti tr. 16°. 15 lk.
- Aasta oma lastega. Näidend lastele. Viljandis 1913. E. Ringi tr. 16°; 12 lk. H. 10 k.
- Defoe, D. Robinsoni elulugu. Tartus, 1913. Hermanni tr. 16°. 92+4 lk. H. 20 k.
- Doni maa laenupanga reeglid Liivi, Eesti ja Kuramaa kubermangudele. Riias, 1913. 19 lk.
- Eesti Nooresoo Kasvatuse Seltsi Põhjuskiri. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 16°. 8 lk.
- Eisen, M. I. Meie vana hõbe. Tartus, 1913. Hermanni tr. 16°. 96 lk. H. 20 k.
- Jörn, V, Paljasjalgne. Vabalt M. Prikask. Kuresaares, 1913. Papp'i tr. 16°. 22 lk.
- Kadak, K. ja Simm A. Bartel Turaser. Drama kolmes vaatuses. Tartus, 1913. K. Sööti tr. 16°. 80 lk. H. 60 kop.

- Kortschak, K. Kodujänesed. Tartus, 1913. Hermanni tr. 16°. 56 lk. H. 20 k.
- Kuresaare Eesti Selts ja Hariduse Osakond 1912 a. Kuresaares, 1913. Papp'i tr. 16°. 24 lk.
- Ladenburg, A. Prof. Looduseteadus ja ilmavaade. J. Depmani tõlge. Tartus, 1913. I. Mällo tr. 16°. 40 lk.
- Aasta oma lastega. Näidend lastele. Viljandis 1913. E. Ringi tr. 16°. 12 lk. H. 10 kop.
- Defoe, D. Robinsoni elulugu. Tartus, 1913. Hermanni tr: 16°. 92+4 lk. H. 20 kop.
- Doni maa laenuvõtte reeglid Liivi-, Eesti- ja Kuramaa kubermangudele. Riias, 1913. Deeni tr. 8°. 19 lk.
- Eesti Nooresoo Kasvatuse Seltsi Põhjuskiri. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 16°. 8 lk.
- Eisen, M. I. Meie vana hõbe. Tartus, 1913. Hermanni tr. 16°. 96 lk. H. 20 kop.
- Jörn, W. Paljasjalgne. Vabalt M. Prikask. Kuresaares 1913. Pappi tr. 16°. 22 lk.
- Kadak, K. ja Simm, A. Bartel Turaser. Drama kolmes vaatuses. Tartus, 1913. K. Sööti tr. 16°. 80 lk. H. 60 kop.
- Kortschak, K. Kodujänesed. Tartus, 1913. Hermanni tr. 16°. 56 lk. H. 20 kop.
- Kuresaare Eesti Selts ja Hariduse Osakond 1912. aastal. Kuresaares 1913. Pappi tr. 16°. 24 lk.
- Ladenburg, A. Prof. Looduseteadus ja ilmavaade. J. Depmanni tõlge. Tartus, 1913. I. Mällo tr. 16°. 40 lk. H. 30 k.
- Leinbock, P. Mesilaste mädapõja haigus ja selle arstimine. Võrus, 1913. S. Songi ja F. Karlsoni tr. 8°. 27 lk. H. 20 kop.
- Lomakin, N. W. Rullpressil kärjevalmistamise õpetus. M. Ilmjärv. Kuresaares 1913. Papp'i tr. 8°. 32 lk.
- Luts, O. Ärimehed. Pilkenali ühes vaatuses. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 16°. 64 lk. H. 40 kop.
- Õis, G. Lamba liha. Nali ühes vaatuses. Viljandis, 1913. E. Ringi tr. 16°. 32 lk. H. 30 kop.
- Parik, I. Kodaniku käsiraamat II. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 8°. 148 lk. H. 60 kop.
- Reich, A., Dr. Kure kõnetund. Naljamäng ühes vaatuses. Viljandis, 1913. E. Ringi tr. 16°. 32 lk. H. 30 kop.
- Saal, A. Sõstra-silmad. Tartus, 1913. Hermanni tr. 16°. 96 lk. H. 25 kop.
- Sädemed, 1912. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 192+4 lk.
- Ühe koolmeistri meeletuletused. Kirja pandud aastal 1650. Kuresaares, 1913. Papp'i tr. 16°. 141 lk. H. 40 kop.
- Unenägede seletaja. Viies tr. Viljandis, 1913. A. Tõllasepa tr. 16°. 111 lk.

Uus noorerahva Lõbu-laulik. Tartus, 1913. Hermannini tr. 16⁰. 96 lk. H. 20 kop.

W a c h i, R. Päikese kiir. Vaatemäng ühes järgus. Viljandis, 1913. E. Ringi tr. 16⁰ 32 lk. H. 30 kop.

W a l f i s c h, J o h a n n. Haigekassa sisseseadmine ja ülesanne, 23-dal Juunil 1912. a. väljaantud Seaduse põhjal vabrikutes ja tehastes. Narvas, 1913. Grigorjevi pär. tr. 8⁰. 16 lk.

W i r g o, E d u a r d, Oma Maa. II. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 8⁰. 324 lk. H. 1 r. 20 kop.

Äride tutvustaja. 1913—1914. Kalender 1914. aastaks. Tartus J. Mällo tr. 16⁰. 96 lk.

D i t t m a n n, W o l d e m a r v o n. Issand, ma ootan Sinu õnnistust. Lühikesed tähelepanekud ristikoguduse pühade üle. Tallinnas, 1913. W. Ehrenpreisi tr. 8⁰. 29 lk.

Eeskava põllutöö väljanäituse tarvis, mis Tallinnas juuniku 22—25 päevani 1913 Eestimaa põllutöö Seltsi poolt toime pandakse. Tallinnas, 1913. „Revaler Beobachter“ tr. 8⁰. 28 lk.

Eesti Karskuseseltside ja Karskuseseltside Kesктоimekonna aruanded Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 16⁰. 19 lk.

Eesti Kirjastuse-Ühisuse „Postimehe“ ilmunud raamatud. Tartus, 1913, „Postimehe“ tr. ja kirjastus. 16⁰ 28 lk.

Eesti põllu- ja käsitöö näituse Nimekiri. Tartus, aug.—kuu 16—19 päeval 1913. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 16⁰. 164+12 lk.

Sirvilauad. Eesti Rahva Tähtraamat 1914. Kaheksateistkümp aastakäik. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 16⁰. LXXXII+96+22 lk.

Esimene Mosesi raamat. Algupäraliste Hommikumaa piltidega kaunistatud. Tallinnas 1913. M. Schifferi tr. 16⁰. 80 lk.

Evangelium Püha Joannese kirjutatud. Algupäraliste Hommikumaa piltidega kaunistatud. Tallinnas, 1913. M. Schifferi tr. 16⁰. 46 lk.

F a l l, L e o. Lahutatud naine. Victor L'eo ni'i kolmevaavaatusline operett. Aleksander Trilljärve tõlge. Tallinnas, 1913. Ehrenpreisi tr. 8⁰. 29 lk.

G i n e m a n n, A. Rõemsad Evangeliumi laulud. I—IV ande nootide juurde. Tallinnas, 1912. Felsbergi ja Tetermanni tr. 16⁰. 232 lk.

J a a k s o n. A. Sahlkla Siimu pojad. Kujutused rahva elust. Neljas vaatuses. Tartus, 1913. Hermannini tr. ja kirjastus. 16⁰. 55 lk.

Issanda käskude kuulutajana. Tallinnas, 1913. Felsbergi ja Tetermanni tr. 8⁰. 16 lk.

K a s t r o, A. Haigekassad ja tööliste põhjuskiri. Tallinnas, 1913. J. Felsbergi ja Tetermanni tr. 8⁰. 44+2 lk.

Kaubanduse ja tööstuse album ehk adressi-raamat. IV. Tarvilik käsiraamat igale kaubaostjale ja töötarvitajale. Tallinnas, 1913. A. Suurkask'i kirjastus. M. Schifferi tr. 4⁰. 96 lk.

K l e m e n, A. Päeva õnnistus. Igapäevane palveraamat. Kirjaniku lubaga eestistatud. Tallinnas, 1913. A. Mickwitzi tr. 8⁰. 404 lk.

Kotsar, K. Paigulised. Jutustused maalt ja linnast. Tallinnas, 1913. W. Ehrenpreisi tr. 8°. 140+3 lk.

Kudas naesterahvad armastavad. Tallinnas, 1913. W. Ehrenpreisi tr. 8°. 96 lk.

Kuusalu Ühispiimatalituse põhjuskiri. Tallinnas, 1913. W. Ehrenpreisi tr. 8°. 13 lk.

Lappimaalt prausti Lars Leevi Laestadiuse jutlused. Soomekeelest K. H. 8. anne. 1913. Retsniku tr. 8°. 87—98 lk.

Lass, Joh. Kullerkupud. (1903—1913). Tallinnas, 1913. W. Ehrenpreisi tr. 8°. 32 lk.

Mädasson, J. Valguse kiirekesed Talle järelkäimise teele. Tallinnas, 1913. G. Allo kirjastus. Felsbergi ja Tetermanni tr. 8°. 112 lk.

Missioni sõnumed. Tallinnas 1913. A. Mickwitzi tr. 8°. 16 lk. Piltidega.

Missioni sõnumed. Tallinnas, 1913. A. Mickwitzi tr. 8°. 16 lk.

Missioni sõnumed. Tallinnas, 1913. A. Mickwitzi tr. 8°. 16 lk.

Müller, Papa nina. Nali ühes järgus. Tartus, 1913. Hermann'i tr. ja kirjastus. 16°. 23 lk.

Münchhauseni imevärki juhtumused ja teod maal ja merel. Eesti keelde Anna Haawa. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 8°. 7+188 lk.

Nimekiri põllutöö väljanäituse jaoks, mis Tallinnas 22—25. jaanikuu päevani 1913. ära peetakse. Tallinnas, 1913. „Rev. Beobachter“ tr. 8°. 40 lk.

Õndsas Luteruse väikene Katekismus seletustega. Tallinnas, A. Mickwitzi tr. 222 lk. H. 25 kop.

Piip, H. Mere kalender. Almanak ja käsiraamat. Tallinnas, 1913. Pihlaka kirjastus. Felsbergi ja Tetermanni tr. 8°. 95+12 lk.

Romanowite Keisri-suguvõsa 300 aastase valitsemise mälestuse päevaks 21. veebruaril 1913. Tallinnas, 1913. A. Mickwitzi tr. 4°. 16 lk.

Schebotajew, P. Dr. Õhu ja päikese vannid, mere ja jõe supelused, kui arstimise ja tervise karastamise abinõud ja kudas neid kasulikult tarvitada. Eesti keele tõlkinud J. T. Tallinnas, 1913. W. Ehrenpreis. 8°. 32 lk. H. 20 kop.

Simferopoli Evang. - Luteruse kiriku nõuukogu aruanne 1912. Tallinnas, 1913. A. Mickwitzi tr. 8°. 12 lk.

Tallinna äri ja kontori teenijate ametiühisuse 1911-1912 aasta aruanne viienda tegevuseaasta lõpu peakoosolekuks. Tallinnas, 1912. W. Ehrenpreisi tr. 8°. 40 lk.

Tallinna Eesti Selts „Estonia“ 1912-1913. a. Aruanne 1. maist 1912 kuni 1 maini 1913. Tallinnas, 1913. W. Ehrenpreisi tr. 8°. 16 lk.

Tee midagi Jesusele! Tallinnas, 1913. Felsbergi ja Tetermanni tr. ja kirjastus. 8°. 24 lk.

„Ühiselu“ Kalender 1913. Tallinnas, 1913. Felsbergi ja Tetermanni tr. 8°. 96+36 lk.

„Ühiselu“ Kalender 1913. Tallinnas, 1913. Felsbergi ja Tetermanni tr. 8°. 80 lk.

- Wiegant, P. Surnute ülestõusmine. Tallinnas, 1913. W. Ehrenpreisi tr. 8°. 68 lk.
- Wilde, Eduard. Kõitistavad kõrred. Tallinnas, 1913. Pihlaka kirjastus. J. ja A. Paalmanni tr. 8°. 71 lk.
- Wilde, Eduard. Muhulaste imelikud juhtumised Tartu juubelilaulupidul. Tallinnas, 1913. Pihlaka kirjastus. J. ja A. Paalmanni tr. 8°. 60 lk. H. 25 kop.
- Wilde, Eduard. Tallinna saladused. Tallinnas, 1913. Pihlaka kirjastus. J. ja A. Paalmanni tr. 8°. 76 lk.
- Wilde, Eduard. Tallinna saladused. Tallinnas, 1913. Pihlaka kirjastus. J. ja A. Paalmanni tr. 8°. 203 lk.
- Aiatöö õperaamat. J. Böttmeri aiatöö-raamatute järele Lääne mere maadel ja Venemaa kaugemates kubermangudes asuvate eestlaste jaoks kokku seatud. Tallinnas, 1913. W. Ehrenpreisi tr. 8°. VIII+416 lk.
- Doktor Lutsu kosjareis. Nali ühes järgus. Eesti keele ümber teinud Saarepera. Tartus, 1913. Hermannini tr. ja kirjastus. 16°. 39 lk.
- Drewnowski, S. F. Ing. E. Barbe piirituse ja meski ümberajamise apparadid. Eesti keelde toimetanud J. Meyer. Tartus, 1913. J. Mällo tr. 8°. 67 lk. H. 1 r. 50 kop.
- Rõõmu kuulutaja Jõulu-Ingel ehk armsad laulud Jeesuse sündimisest. Tallinnas, 1912. Pihlaka kirjastus. M. Tamwerki tr. 8°. 48 lk. H. 10 k.
- Grenzstein, A. Saksa keele õpetaja Eesti koolilastele. I. kooliaasta. Tartus, 1913. K. A. Raag'i kirjastus. Hermannini tr. 8°. 112 lk.
- Guttman, C., Dr. Kas on kopsuhaigused arstitavad? Kuidas saab kopsuhaiguse teadmist oma haiguse iseloomu kohta. Riias, 1913. J. A. Frei tr. 8°. 64 lk. H. 40 k.
- Haapsalu lossi ja linna minevik. Tallinnas, 1913. J. ja A. Paalmanni tr. 8°. 32 lk.
- Hermann, K. A. Dr. Noodi õpetus. Tartus, 1913. K. A. Raag'i kirjastus. Hermannini tr. 8°. 40 lk. H. 15 kop.
- Hüpnootism. Täielik kunstnesse suigutamise kursus jne. Tallinnas, 1913. „Teaduse“ kirjastus. W. Ehrenpreisi tr. 8°. 160 lk.
- Igapäevased südamekinnitused aastal 1914. Tartus, 1913. E. Bergmanni tr. 16°. 214 lk.
- Kaitse üle tööliste ja ametnikkude haiguse korral. Tallinnas, 1913. Mickwitzi tr. 8°. 15 lk.
- Kalender 1914. Tartus, 1913. Woldenhofi kirjastus. Laakmanni tr. 16°. 32 lk.
- Kalender 1914. Tartus, 1914. Tobiase kirjastus. Mällo tr. 16°. 64 lk.
- Kalender 1914. Tartus, 1914. J. Adamsoni kirjastus. Mällo tr. 16°. 58+6 lk.
- Kalender 1914. Tartus, 1913. S. Kaplani ja Pressi kirjastus. Laakmanni tr. 16°. 32 lk.
- Karskuseseltsi „Karsklaste Ühenduse“ põhjuskiri. Tartus, 1913. „Postimehe“ tr. 16°. 8 lk.

Kõige uuem Saksakeele iseõpetaja, mille abil võib ilma õpetaja juhatuseta õppija õieti lugema, kirjutama ja rääkima õppida. Haapsalus 1913. M. Tamwerki trükk ja kirjastus. 80. 80 lk.

K u n i m ä g i, J o h. Tarvitajate Ühisuse Käsiraamat ja arvepidamise õpetus kooperatiivlistele asutustele. Tartus, 1913. Zirki tr. 80. 38 lk.

Kurrikoffide suguvõsa, väljavõrsunud Karsti Kurrikalt. Viljandis 1913. A. Tõllaseppa tr. 80. 94 lk.

Kuulsam jõumees, maailma esimaadleja G. Lurich, tema auurahade vargus ja sõit Amerikasse. Tallinnas, 1913. M. Schifferi tr. 80. 40 lk.

b) Eesti ajakirjandus.

(11. oktoobrist 11. novembrini 1913). *

Keel.

Hiiu Juss, Hiidlaste esperanto. (Hiiu murrakus). Päeval. 240. — K. Leetberg, Veel kord uued sõnad, Postim. 247. — Joh. Aavik, Avalikud küsimused hra Leetbergile. Seals. 247. — Joh. Aavik, Väiksed keelised märkused. Seals. 253. —

Kirjandus.

H. R., Teatri-raamat. Toimetanud B. Linde. Päeval. 224. — H. R., Theodor Fontane. Abielurikkuja. Saksa keelest F. Kärner. Päeval. 243. — J. A., Theodor Fontane, Abielurikkuja. Post. 241. — H. R., A. Kann, Õnnelapsed. Päeval. 242. — K. T., „Lastele“, J. Juhani. M. Aastas. 122. — J. Simm, W. Tamman, Laulmise õpetus ühes noodiõpetusega. Post. 244. — H. W., W. Tammani Laulmise õpetuse kohta. Post. 247. — H. W., Jakob Pärn, Must kuub. M. Aastas. 126. — H. R., Aino Kallas, Lahkuvate laevade linn. Tõlkinud Friedebert Tuglas. Päeval. 249. — M-n., J. Elken, Koolilaste laulud kahele ja kolmele häälele. Päeval. 249. — Ilma ettekuulutamise küsimuse praegune seisukord — ja S. Gribojedovi ettekuulutused. Prof. A. Klossovski järele J. Depman. Tall. Teat. 249. — Otto Ludwig, Metsaülem. Meie Aastas. 124. — J. S., J. Elken, Koolilaste laulud kahele ja kolmele häälele. Post. 252. — A. Lillüs, Tervishoiu käsusõnad koolilapsele. Tervis 10. — Rit., W. Tammani „Laulmise õpetus“. M. Aastas. 125. — P. P., Rahvaharidusetöö väljaspool kooli. I. Post. 258. — X., Gabriele d'Annunzio mure ta l'Innocente eestikeelse tõlke ilmumise puhul. Päeval. 249. — L., Lasteraamatud. (M. J. Eisen, Eesti muistsed jumalad ja vägimehed. P. Grünfeld, Heal tujul — kaunil kujul.) Tall. Teat. 255. — J. A., Dr. F. Ahrens, Keemia igapäevases elus. Esimene osa. Eesti keelde toimetanud J. Depman. T. Teat. 254. — K. A. H., Aino Kallas, Lahkuvate laevade linn. Post. 259. — L., Kalendrid. (Sirvilauad 1914. Külvaja 1914). Tall. Teat. 260.

Ajalugu.

—0e—, Statistikalised teated Tallinnast 1912 a. T. Teat. 220. —
—b—, Vastemõisa Kaanso. Kodu 11. — A. Ste, Õisu järv. 6 Haliste
kihelkonna pildiga. Kodu 11. — Ed. Werner, Selja rand. Toolse lossi
varemete pildiga. Kodu 11. — H. Prants, Adrian Verginius Eesti
kirjanikuna. Perekonnal. 43. — H. P., Ühe Eesti kirjanduse-tegelase
elusaatus. Päeval. 242. — Võrdleva statistika teated meie kodumaa
viinatarvitamise kohta. Post. 241, 253, 259. — M. Kampmann, Jakob Pärni
70-aastase sünnipäeva puhul. Post. 239, 240. — Spectator, Elu traagika.
(Harry Jannseni surma puhul). Post. 242. — A. Roosipuu, Salme asundus.
3 pildiga, Külal. 44. — H. Prants, Otto Wilhelm Masingi mälestuseks.
Pildiga. Perekonnal. 44—45. — T. L., Muinasaja mälestusemärkidest
Harjumaal. Tall. Teat. 242. — —II—, Harju-Jaani koguduse juubel.
Tall. Teat. 241. — G. S., Naissaar. Päeval. 252. — Mineviku mälestused
Harju-Jaani kihelkonnast. Rist. p. l. 45. — pf., Talurahva põllupanga
tegevusest Eestimaal. Tall. Teat. 255. —

Kodumaa pildid.

Riia Eesti Hariduseseltsi maja. Külaline 42. — Tallinna Eesti
Kreditühisuse („Eesti panga“) maja. 3 pildiga. Seals. 42. — Põhja
Hoiu- ja Laenuühisuse operatsioonisaal (Tallinnas). Seals. 42. — E. Wilde
„Tabamata ime“ ettekanne „Estonias“. 3 pilti. Seals. 43. — Tallinna
„Eesti panga“ uus maja. 3 pilti. Perekonnal. 42. — Uued jõud „Estonias“.
Seals. 42. — Kolmas Eesti kunstinäitus Tallinnas. 12 pildiga. Seals. 42. —
Harry Jannsen †. Post. 241. — Lauljanna L. Hellat-Lemba. Kül. 45. —
Klaveri-kunstnik Theodor Lemba. Seal. 45. — E. Rahva Muuseumi kodumaa
piltide näitus 1913. 3 pilti. Perekonnal. 45. —

Ilukirjandus.

Ado Lado. Kasemäe Kaarel. Post. 218. — Kusta Toom, Pagar
Männiksaar. Perekonnal. 41—42. — Adele Lührmann, Lõpmata ahel.
Seals. 43. — Paul Kont, Psyche. Perekonnal. 44. — —f—, Punane
tuli. Meie Elu 123. — Ach, Pantfur. Päeval, 252. — Kiive Juku,
Soolaputkas. Päeval. 248. — K. Rändaja, Teine. Perekonnal. 45. —
Kiive Juku, Vaestemaja vanake. Post. 259. —

Trükivea õiendus.

Eelmises (nr. 11) „Eesti Kirjanduse“ numbris on lk. 424, 5-es rida
alt järgmine trükiviga sisse sattunud: (parem: võrretuma); peab olema:
(parem: võrratuma).

Eesti Kirjanduse Seltsi väljaanded.

I.

Kuukiri „Eesti Kirjandus“.

- Kolmas aastakäik. 1908. 472 lhk.
Neljas aastakäik. 1909. 496 lhk.
Viies aastakäik. 1910. 512 lhk.
Kuues aastakäik. 1911. 488 lhk.
Seitsmes aastakäik. 1912. 518 lhk.

II.

Eesti Kirjanduse Seltsi Toimetused.

1. W. Reiman, Kivid ja killud. I. 1907. VIII+172 lhk.
2. M. Kampmann, Eesti vanem ilukirjandus. 1908. V.II+150 lhk.
3. M. Lipp, Masingite suguvõsa. 1908. XVI+216 lhk.
4. J. Jung, Muinasteadus eestlaste maalt. III. 1910. XXI+230 lhk.
5. Kreutzwaldi ja Koidula Kirjavahetus. I. ja II. 1910/1911. XV+826.
6. Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat. I. 1909. IV+200 lhk.
7. Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat II. 1910. IV+194 lhk.
8. Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat III. 1911. IV+206 lhk.
9. J. Kurrik, Kiirikirja õpetus. 1910. 92 lhk.
10. M. Kampmann, Eesti kirjanduse loo peajooned. Esimene jagu 1912. VIII+320 lhk.

III.

Eesti Kirjanduse Seltsi keele-toimekonna väljaanded.

1. Matematika sõnastik. 1909. 31 lhk.
2. Maadeteaduse sõnastik. 1910. 22 lhk.

IV

Eesti Kirjanduse Seltsi rahvakirjanduse-toimekonna väljaanded.

1. A. Kuusk Keemia algõpetus 1908. XII+92 lhk.
2. Äschylos, Kinnineeditud Prometheus. Kreeka keelest ümberpannud J. Jõgewer. 1908. 52 lhk.
3. M. J. Eisen, Eestlaste sugu. I. ja II. 1909–1911. 235 lhk.
6. Th. Pantenius, Üksi ja vaba. I. ja II. Ümber pannud K. A. Hindrey. 1910–1911. 660 lhk.
7. K. E. Sööt ja Gustav Suits, Eesti Luule. 1910. VIII+350 lhk.
8. J. Ostrov, Kalakasvatus väikestes tiikides. 1910. 98 lhk.
9. P. Hellat, Tervise õpetus. Teine trükk. Ilmunud 12 annet. 384 lhk

V.

Eesti Kirjanduse Seltsi kooli-kirjanduse-toimekonna väljaanded.

Koolikirjandus.

- 1 a, b, c. A. Bilov, Aritmetika ülesannete kogu keskkoolidele. I.—III. jagu. 1908, 1909, 1910. 112, 124, 128 lhk.
- 3-a. J. Sarv, Füsika õpetus. I. 1910. 128 lhk.
4. J. Kalkun, Mineralogia käsiraamat. 1911. 152 lhk.

Eesti Kirjanduse Seltsi kuukiri

„EESTI KIRJANDUS“

ilmub ka 1914 tänisel alusel korralikult üks kord kuus 2—3 poogna suuruses heal paberil. Vastutava ja tegeliku toimetaja kohused täidab J. J õ g e w e r.

Kuukiri toob 1914 nagu siia maani pikemaid töösid Eesti keele-, kirjanduse-, kunsti- ja ajaloo-põllult, lähemaid teateid kirjanduseliste uudiste üle, põhjalikka arvustusi, vanemate kirjameeste kirjavahetusi ja kõikide ilmuvate Eesti keeli raamatute nimekirja.

Et laialist tööpõldu hästi üle vaadata ja korralikult harida, on hulk keelemehi, kirjanikke, kunstnikke ja arvustajaid kuukirjale lahket kaastööd lubanud. 1913. aasta jooksul avaldasivad temas pikemaid ehk lühemaid töösid ja teateid: J. Aavik, Dr. A. Bán, F. Ederberg, M. J. Eisen, V. Grünthal, K. A. Hindrey, J. Jung, J. Jõgewer, A. Jürgenstein, O. Kallas, M. Kampmann, J. Kents, A. Kitzberg, F. Kuhlbars, K. Leetberg, J. Lõo, K. Menning, M. Okas, P. Sauer, E. Schönberg, G. Suits, A. Thomson, G. Wilberg, ja teised.

Kuukirja võib E. K. S. usaldusmeeste, raamatukaupluste ja postitalituste kaudu tellida. Kuukirja kassale aga oleks otsekohene tellimine posti-transferdiga kõige soovitamam: Tartu, hra A. Kitzberg. Tellimisehind on aastas postiga 3 rubla, postita 2 rubla 50 kop.

Endistest aastakäikudest on veel saadaval:

II. aastakäik.	1907.	120	lhk.	30	kop.
III.	1908.	472	„	2	rubla 50 kop.
IV.	1909.	496	„	2	„ 50
V.	1910.	512	„	2	„ 50
VI.	1911.	488	„	2	„ 50
VII.	1912.	488	„	2	„ 50
VIII.	1913.		„	2	„ 50

Kuukirja-toimekond.

Vastutav toimetaja ja väljaandja J. Jõgewer.

